

ALBERTINI BÉLA

MAGYAR-ROMÁN FOTOGRAFIAI KAPCSOLATOK A KÉT VILÁGBÁHORÚ KÖZÖTT*

A *Magyar-román fotografiai kapcsolatok a két világháború között* című feldolgozás egy tanulmány sorozat negyedik része. Megelőzte ezt (ugyancsak NKA támogatással) a német-magyar, a magyar-osztrák és a csehszlovák-magyar fotografiai kapcsolatok vázlatos feltárása.¹

A nemzetközi horizont vizsgálata előtanulmányok elvégzését jelenti. Ez egy távolabbi célt szolgál: a *Magyar fotótörténet 1919. augusztus – 1941. június* munkacím alatt folyó kutatás kiteljesítését. Az előtanulmányok szemléleti alapja az, hogy egy olyan kicsi ország fotókultúrája, mint a mienk, akkor ismerhető meg nagyobb mélységben, ha a kapcsolatok feltárása által az adott időszakra vonatkozólag *összehasonlító elemzés* is készül. Magyarország esetében azt a sajátosságot is figyelembe kell venni, hogy a két világháború közötti területe egy korábban jóval nagyobb országból maradt meg – ennek szerteágazó következményei a fotókultúrában is érvényesültek.

Látható, hogy a nemzetközi vizsgálat alapvetően az egykori szomszédos viszonylatokra irányult/irányul. E kutatássorozat azért a kivételt képező magyar-német fotografiai kapcsolatok szemügyre vételével indult, mert a magyar fotóélet a némethez képest az adott időszakban (is) *több vonatkozásban követő jellegű volt*; a kapcsolatokat főként ez motiválta. Ennek oka a történeti múlt adottságaiban, illetőleg a két ország fotókultúrájának szintkülönbségében található meg.

* A Nemzeti Kulturális Alap **nkA** pályázati támogatásával 2018–2019-ban készült tanulmány. Köszönet a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségért: Balassi Intézet – Bukaresti Magyar Intézet; Balog László, Csíkszereda; Bándi Melissa, Budapest; Bayerische Staatsbibliothek, München; Biblioteca Academiei Române, București; Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca; Biblioteca Națională a României, București; Bloss-Jáni Melinda, Kolozsvár; HM HIM Hadtörténeti Térképtár, Budapest; Institutul Cultural Român Budapesta Biblioteca „Mihai Eminescu”; Kájoni János Megyei Könyvtár, Csíkszereda; Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, Budapest; Kriterion Alapítvány, Csíkszereda; Magyar Fotográfusok Háza (Mai Manó Ház), Budapest; Magyar Művészeti Akadémia, Budapest; Országos Széchényi Könyvtár; Österreichische Nationalbibliothek, Wien; Pécsi József Fotografiai Szakkönyvtár, Budapest; Sapientia EMTE Csíkszeredai Egyetemi Könyvtára; Staatsbibliothek zu Berlin; Suba János dr., Budapest; Újvári Mária, Kolozsvár.

¹ Utóbbi nyomtatásban is megjelent, L.: ALBERTINI Béla: Csehszlovák-magyar fotografiai kapcsolatok a két világháború között, *Fórum*, 2018/1. szám, 3–58. p.

A fentiekből következően még hátralévő feladat a két világháború közötti délszláv–magyar fotográfiai kapcsolatok elemzése, amely az ismert történelmi/politikai változások folytán a továbbiakban a magyar–szerb, a horvát–magyar, és a magyar–szlovén viszonylatok áttekintését igényli.

Közben már megkezdődött egy szintézis kidolgozása is; a vonatkozó magyar fotótörténet *vázlatos formában* folytatásokban jelenik meg a *Fotóművészet* hasábjain.² Ennek célja egy születőben lévő kísérleti jellegű fotótörténet-elmélet érvényesítése, a már megismert kapcsolati vonatkozások beépítése, és egy szakmai vita elindítása. Reményeim szerint mindezek tanulsága nyomán a későbbiekben megírható lesz egy nagyobb lélegzetű feldolgozás az adott korszak magyar fotótörténetéről. Hangsúlyozni kell, hogy ez is csak *egy lehetséges* – az én nézőpontomat tükröző – *közelítést* kínál majd. Feltételezésem az, hogy mások által megírandó történetekkel együtt ez hozzájárulhat a magyar fotográfia múltjának – közelebről egy konkrét szakaszának – alaposabb megismeréséhez.

A jelen előtanulmány bizonyos tekintetben hasonlít az előző háromhoz, több vonatkozásban azonban eltér azoktól. Ez utóbbi oka az, hogy az egykor Magyarország részét képező Erdély közismerten igen gazdag fotókultúrával rendelkezett, ennek következményei erősen befolyásolták a Romániában 1920 után kialakult fotóéletet. Így a magyar–román kapcsolatoknak olyan mélységei vannak, amelyek *teljes* feltárására egyelőre kevés az esély, ennek megoldásához egy kutatócsoport több éves munkája lenne kívánatos. Amit jelenleg vállalni lehet, az egy vázlatos, egyéni kutatási szempontokat érvényesítő feldolgozás elkészítése. Ennek eredményei láthatók az alábbiakban.

*

A mostani munkához általános alapokat képez Palotás Emil könyve, a *Kelet-Európa története a 20. század első felében*, amelynek a Romániára vonatkozó részei – *Nagy Románia kialakulása*, illetve *Románia 1922–1941* – a kelet-európai régió egészének összefüggéseiben mutatják be a helyszín történetét.³ A Németh István által szerkesztett, *20. századi egyetemes történet, 1. köt. Európa* című tanulmánygyűjtemény csak nagyon vázlatosan érintette Románia történetének megfelelő szakaszát.⁴

Az *Erdély története* című háromkötetes mű *Kitekintés: Erdély útja 1918 után* című fejezetét a főszerkesztő Köpeczi Béla írta. Ennek első része – *Erdély a*

² Uő.: Magyar fotótörténet sorozat 1919. augusztus–1941. június, *Fotóművészet*, 2018/3. szám; 2018/4. szám, 84–89. p.; 2019/1. szám, 84–89. p.; 2019/2. szám, 64–69. p.; 2019/3. szám, 40–45. p.; 2019/4. szám, 4–7. p. (tényleges megjelenés: 2020. január).

³ PALOTÁS Emil: *Kelet-Európa története a 20. század első felében*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 198–209. p. és [364]–434. p.

⁴ NÉMETH István (szerk.): *20. századi egyetemes történet. 1. köt. Európa*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

*kapitalista Romániában*⁵ a szaktörténethez is fontos támpontot jelent. Ez akkor is érvényes, ha tudjuk, hogy ez a munka általában sem volt mentes a szocialista történetírás szemléleti terhetől. A közelmúltban jelent meg Romsics Ignác munkája, az *Erdély elvesztése 1918–1947*.⁶ Ennek *A magyar, a német és a román nacionalizmus* című fejezete ideológiai vizsgálati szempontot is kínál a magyar-román viszonyok megértéséhez. A fotótörténeti kutatásokhoz ugyancsak tanulságosak Lucian Boia magyar nyelvre is lefordított könyvei – *Az 1918-as nagy egyesülés: Nemzetek, határok, kisebbségek*; továbbá: *Románia elrománosodása*; és a *Miért más Románia?*⁷ Bár a *Románia elrománosodása* alapvetően csak az oktatásügy idevágó kérdéseivel foglalkozik, megállapításai segítenek megérteni a folyamat egészét is.

A történeti irodalmi kínálat gazdag a felsoroltakon túlmenően is. Az eligazodást, választást nehezíti, hogy a magyar-román viszonyok kérdéskörének megközelítése az ismert történelmi körülmények miatt szenzitív témát jelentett és jelent ma is; a különböző időpontokban keletkezett munkákra mind a távolabbi, mind a közelebbi múltban gyakran a napi politika is rányomta bélyegét. Arra is van példa, hogy egy magyar szerző Románia története történetírói szakmai szempontok alapján itthon élesen elmarasztaló kortárs kritika tárgyává vált.⁸

Fotótörténeti okokból is elsődleges forrásokat képeznek a kulturális élet romániai magyar nyelvű folyóiratai. A Reményik Sándor nevével összeforrott *Pásztortűz* című irodalmi és művészeti folyóirat – az *Erdélyi Szemle* utódja – amely 1921–1944 között jelent meg Kolozsváron, gazdag képanyagot is hordozott. Szántó György rövid életű orgánuma, az aradi *Periszkop* 1925-ben az avantgárd művészet fóruma volt – ennek fotótörténeti jelentőségére a befejezésben még vissza kell térni. A Dienes László által Kolozsváron alapított, majd Gaál Gábor szerkesztésében folytatott *Korunk* (1926–1940), bizonyára anyagi okokból nem tartalmazott képeket. Ugyanakkor történeti, politikai, művészeti szempontból most is forrást jelent.

Említést érdemel a Kolozsváron már 1917-től megjelent *Színház és Társaság* című orgánum is, amely 1921-ben „Illusztrált színházi, varieté és mozi hetilap” megnevezéssel látott napvilágot, és főként színészekről készült fényképei miatt lehet a jelen téma vizsgálata érdekében is számba venni. A lap

⁵ *Erdély története: Harmadik kötet: 1830-tól napjainkig*, szerk.: SZÁSZ Zoltán, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, [1733]–1759. p.

⁶ ROMSICS Ignác: *Erdély elvesztése: 1918–1947*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

⁷ BOIA, Lucian: *Az 1918-as nagy egyesülés: Nemzetek, határok, kisebbségek*, ford. ROSTÁS-PÉTER István, Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2018; Uő.: *Románia elrománosodása*, ford. ROSTÁS-PÉTER István, Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2015; Uő.: *Miért más Románia?* ford. ROSTÁS-PÉTER István, Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2013.

⁸ Balogh László *Románia története* című kötetéről Vincze Gábor írt lesújtó kritikát. L.: VINCZE Gábor: *Egy meg nem írt történet*: Balogh László: Románia története, Aula (XX. század sorozat), Budapest, 2001, 505 oldal, *Regio*, 2001/4. szám, 234–245. p.

1927-ig működött. A *Kolozsvári Nemzeti Színház* című periodikum 1942–1944 között volt jelen a városi kulturális életben, benne több magyar fényképésztől jelentek meg színészportrék és színházi jelenetekről készült képek.

Egyes erdélyi magyar nyelvű napilapok, például a *Napkelet*, a *Brassói Lapok*, a *Keleti Újság*, a *Nagyvárad*, a *Magyar Újság* (Kolozsvár) ugyancsak támpontot jelentenek a kutatáshoz.

Ami a szűkebb szakmai vonatkozásokat illeti: elsődleges forrást képez a *Fotografia* című román, magyar és német nyelven írt folyóirat – Revista »Asociației (în înființare) a Fotografilor din România« (Az alakuló »Romániai fényképész-Szövetség« [sic!] lapja) –, amely 1922 és 1926 között jelent meg Kolozsvárott, (átmenetileg Bukarestben) illetőleg Gyulafehérváron. A Bukarestben 1924 augusztusától kiadott *Fotograficul* – Organul Uniunii Fotografilor din România (Románia Fényképész Szövetségének folyóirata) – románul és magyarul adta közre a fővárosi székhelyű szervezet szakmai információit, 1925 februárjáig mindössze néhány számot élt meg. A csak román nyelven 1933-ban Bukarestben megjelent *Fotografia* – Revista foto-amatorilor (Fotóamatőr folyóirat) –, mint alcíme is jelzi, az amatőr fotográfusok sajtóorgánuma volt. Hosszabb időn át, 1934 és 1940 között szolgálta az olvasókat a bukaresti kiadású *Revista Fotografică Română* – Organ al Uniunii Fotografilor din România (Románia Fényképész Szövetségének lapja). A *Fotografia* – Revista Asociației »F[otografilor] A[matori] R[omani]« – (Bukarest, 1936–1941) az amatőr fotográfusok szervezetének lapja volt. A *Foto-România* nagyobb formátumú színes képesűjság 1942-ben Bukarestben látott napvilágot.

Másodlagos forrásnak tekinthetők azok az adatbázisok, forráskiadványok, kislexikonok, történeti feldolgozások, amelyek e téma kutatásához is segítséget nyújtanak.⁹ Bár a tárgyidőszakot tekintve itt lenne a helye, ezúttal szándékosan nem esik szó az 1907-ben a Szatmár megyei Tasnádon született Roth

⁹ Az előzményeket illetően L.: *Uralkodók festője, fényképésze: Szathmári Pap Károly*. [Szöveg: FARKAS Zsuzsa, KINCSES Károly, Mariana VIDA], [Szerk.: KOLTA Magdolna], [Kecskemét], Magyar Fotográfiai Múzeum, 2001; MURÁDIN Jenő: *Szathmári Pap Károly*, Kriterion, Kolozsvár, 2003; Orbán Balázs *összes fényképe a Székelyföldről* (szerk., bibliogr.: KOLTA Magdolna, bev.: ERDÉLYI Lajos), Balassi Kiadó – Magyar Fotográfiai Múzeum, Budapest – Kecskemét, 1993; KINCSES Károly: *Levétel Veressnél, Kolozsvárt*, Magyar Fotográfiai Múzeum, VIPress Kft, Budapest, 1993; MIKLÓSI-SIKES Csaba: *Adatok az erdélyi fényképezés történetéhez, Fotóművészet*, 1990/3–4. szám, 22–28. p.; SZAKÁCS Margit: *Fényképészek és fényképésműtermek Magyarországon (1840–1945)*, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1997; MIKLÓSI-SIKES Csaba: *Fényképészek és fényképésműtermek Erdélyben 1839–1916: Tanulmányok és okmánytár*, Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely, 2001 (bár a szöveggyűjteményi rész filológiai megbízhatósága nem kielégítő), továbbá a *Jacques Faix az aradi klasszikus*, Magyar Fotográfiai Múzeum, [Kecskemét], 2004 című tanulmánygyűjtemény. BLOS-JÁNI Melinda (szerk.): *Látható Kolozsvár: Orbán Lajos fotói a két világháború közötti városról*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018. Az utóbbi időszakban GURZÓ K. Enikő adott közre kisebb tanulmányokat Mak-say György és Mándy Ferenc munkásságáról. GURZÓ K. Enikő: *A székely fotográfus francia kapcsolata – George Maksay Galacban*, *Magyar Múzeumok – A Pulszky Társa-*

(Ráth) László erdélyi szociofotós munkásságáról, mert egy kutatás ugyan sohasem tekinthető végleg lezártnak, elmondható, hogy az ő életútjáról és fotográfusi tevékenységéről korábban egy önálló tanulmány született.¹⁰

Az utóbbi években több olyan könyv/album jelent meg, amely erdélyi fénykép-alapú képes levelezőlapokat gyűjtött csokorba.¹¹ Ezen levelezőlapok egy része a két világháború közötti korszakban keletkezett. Elemzésükben az jelenti a szakmai nehézséget, hogy fotográfusaik ritkán „nevesíthetők”, s ugyancsak gondot okoz a fényképfelvételek keletkezési idejének meghatározása. (E tekintetben az eredeti, postán feladott lapok bélyegzője csak annyiban szolgál megbízható információval, hogy a fénykép a postabélyegző kelte előtt született meg. Ismeretes, hogy egyes képes levelezőlapok több éven át is forgalomban voltak.) Mindezek mellett – illetőleg pont ezért – a képes levelezőlapok a későbbiekben megérnének egy részletesebb vizsgálatot.

Magyarországon sajnos kevésbé ismert, hogy [ME.DOC] címmel egy kolozsvári magyar nyelvű médiatudományi folyóirat 2019-ben már a tizenegyedik évfolyamában jár. E folyóiratban a kommunikáció egyik médiumaként az erdélyi fotográfia, a fotókultúra múltjának feltárása is helyet kapott, helyet kap.

2007-ben a *Fotogeschiedte* Balkán-számában – „Die fotografische Erfindung des Balkan” – két, a jelen téma szempontjából feldolgozási előzményt jelentő közlemény jelent meg. Az egyik Glatz Tivadar munkásságára vonatkozott,¹² a másik a 19. századi romániai néprajzi fotográfiáról szólt.¹³

Adrian-Silvan Ionescu román kutató (Bukarest, 1952) az utóbbi évtizedben két angol nyelvű tanulmányt adott közre a román/romániai fotográfia

---

ság Magyar Múzeumi Egyesület online magazinja, <<https://magyarmuzeumok.hu/cikk/a-szekely-fotografus-francia-kapcsolata-george-maksay-galacban>> (letöltve: 2017. 12. 14.), Uő.: Budapesti lehetett Erzsébet román királyné kedvenc fotográfusa, *Magyar Múzeumok – A Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesület online magazinja*, <<https://magyarmuzeumok.hu/cikk/budapesti-lehetett-erzsebet-roman-kiralyné-kedvenc-fotografusa>> (letöltve: 2017. 12. 14.).

¹⁰ ALBERTINI Béla: Hit és csalódások. Egy erdélyi szociofotós életútja és munkássága, *Fotóművészet*, 1998/1–2. szám, 98–105. p.

¹¹ Csak pár példát kiemelve: BEKE Ernő: *Üdvözet Kézdivásárhelyről: A régi Kézdivásárhely képes levelezőlapokon 1898–1968*, bev. OLASZ Gabriella, Ambrózia, Kézdivásárhely, 2004; KOVÁTS István, *Atyáinkfiái, székelyek... Udvarhelyszék képekben 1900–1941*, Litera-Veres Kiadó, Székelyudvarhely, 2006; BALÁZS D. Attila: *Erdély anno 1895–1944: Régi képeslapok Erdélyországból, Transylvania on Vintage Postcards, Ardealul pe cărți postale vechi*, Szászország, Budapest, Alexandra, Pécs, 2012; CSERÉY Zoltán, *Sepsiszentgyörgy képes története*, Medium, Sepsiszentgyörgy, 2012.

¹² KLEIN Konrad: Foto-Ethnologen. Theodor Glatz und die frühe ethnographische Fotografie in Siebenbürgen, *Fotogeschiedte*, 2007/103, 23–43. p.

¹³ IONESCU, Adrian-Silvan: Fotografie und Folklore. Zur Ethnografie im Rumänien des 19. Jahrhunderts, *Fotogeschiedte*, 2007/103, 47–60. p.

1900 és 1950 közötti történetéről.¹⁴ A romániai fotográfus szereplőkről szólva Ionescu mindkét feldolgozásban egy magyar származású hivatásos fényképészt, Franz Mandyt (Mándy Ferenc, 1848–1910) jelölte meg a romániai fotókultúra első fontos képviselőjeként.¹⁵ Miklósi-Sikes Csaba 2001-ben Mándyról a következőket írta: „Brassóban született. Pesten tanulta meg a mesterséget (1869) majd egy ideig szülővárosában dolgozott (1870). Bukaresti műtermét 1877-ben nyitotta, 1878-ban már udvari fényképész.”¹⁶ – Ionescu úgy tudja, hogy Mándy az 1870 évek elejétől haláláig Bukarestben működött. A román fotótörténész azt is közli, hogy Mándy segédként és társként maga mellé vette Etienne Lonyait, aki később társalapítója, majd elnöke lett az Uniunea Fotografilor din România (Romániai Fényképészek Egyesülete) nevű szervezetnek. Ugyancsak tőle ismerjük Lonyai szülőhelyét: ez Galac kikötőváros a Duna partján (Moldova).¹⁷ A romániai születésű Lonyai tehát egy magyar származású fotográfustól tanulta meg egykor a szakmát.

Megemlíteném, hogy az európai fotótörténeti szintézisbe írt vázlatos Ionescu munkával rosszul bántak Pozsonyban, ugyanis ennek jegyzetei helyére szerkesztési figyelmetlenségből a bolgár történetre vonatkozó jegyzetek kerültek. (Nem mechanikus csere, hanem kihagyás esett meg, mert a bolgár történet részeként az 1. kötetben nem jelent meg a román történet irodalomjegyzéke...)

*

A jelen történet előzményeinek megismeréséhez célszerű pillantást vetni az első világháborút megelőző (1910-es) viszonyokra is. A rendelkezésre álló hivatalos statisztikák alapján ismerjük a történelmi – közelebbről közvetlenül a háború előtti – Erdély fényképész-ellátottságát. Nagyon tanulságos lenne, ha hasonló adataink későbből, például 1920-ból, 1930-ból és 1940-ből Románia egészét, illetőleg Erdélyt tekintve is lennének, ilyenek azonban jelen ismereteim szerint nem állnak a kutatás rendelkezésére.

¹⁴ Uő.: The History of Romanian Photography, In: *The History of European Photography 1900–1938, vol. II.*, ed. by MACEK, Václav, Stredoeurópsky dom fotografie, Bratislava, 2010. [497]–506. p.; Uő.: Fotografie comercială și artistică în România 1900–1950, Commercial and Art Photography in Romania 1900–1950, *Muzeul Național*, 1/2011, vol. 23., [49]–80. p.

¹⁵ Uő.: The History... 498. p.; Uő.: Commercial and... , 50–51. p.

¹⁶ MIKLÓSI-SIKES Csaba: *Fényképészek és műtermek Erdélyben: 1839–1916: Tanulmány és okmánytár*, Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely, 2001, 162. p.

¹⁷ IONESCU: The History..., 498. p.; Uő.: *Fotografie comercială...*, 50. p.

1. táblázat
Az erdélyi önálló fényképész ellátottsági helyzet 1910-ben

Vármegye	A lakosság száma	Az önálló fényképészek száma - zárójelben a férfi-nő megoszlás	Az egy önálló fényképészre jutó lakosok száma
Alsó-Fehér	219 177	10 (10/0)	21 918
Arad	350 944	7 (6/1)	50 135
Beszterce-Naszód	126 442	5 (5/0)	25 288
Bihar	58 592	11 (11/0)	52 872
Brassó	98 457	14 (13/1)	7033
Csík	145 342	5 (5/0)	29 068
Fogaras	94 760	2 (2/0)	47 380
Háromszék	147 586	8 (7/1)	14 488
Hunyad	338 931	8 (8/0)	42 366
Kis-Küküllő	115 665	1 (1/0)	115 665
Kolozs	225 561	2 (1/1)	112 780
Krassó-Szörény	464 163	16 (16/0)	29 010
Máramaros	356 908	4 (4/0)	89 227
Maros-Torda	193 865	1 (1/0)	193 865
Nagy-Küküllő	148 512	7 (7/0)	21 216
Szatmár	361 324	7 (7/0)	51 618
Szilágy	229 750	4 (4/0)	57 437
Szolnok-Doboka	251 315	4 (4/0)	62 828
Temes	398 641	9 (9/0)	44 293
Torda-Aranyos	174 182	3 (3/0)	58 061
Udvarhely	123 712	7 (7/0)	17 673

Amint látható Kis-Küküllő, Kolozs, illetve Maros-Torda vármegyékben több mint százezer lakos jutott egy önálló fényképészre; ezeken a területeken volt tehát a legrosszabb az ellátottság, de jónéhány olyan vármegye is létezett, ahol több mint ötvenezer lakosra jutott egy-egy fényképész.

Figyelmet érdemel néhány nagyobb város ellátottsága is ugyanebben az időpontban.

2. táblázat
Nagyobb városok önálló fényképész ellátottsága 1910-ben

Város	Lakosság szám	Az önálló fényképészek száma (zárójelben a férfi-nő megoszlás)	Az egy önálló fényképészre jutó lakosok száma
Arad	60 969	9 (7/2)	6774
Kolozsvár	58 481	10 (9/1)	5848
Marosvásárhely	23 728	4 (4/0)	5932
Nagyvárad	61 034	10 (9/1)	6103
Temesvár	68 471	16 (16/0)	4279

E korszak elemzői számára egyszer izgalmas feladatot fog jelenteni a fényképész ellátottság összevetése a lakosság nemzetiségi megoszlásával, illetőleg az iskolai végzettséggel. A rendelkezésre álló adatok ezt lehetővé tennék, egy ilyen vizsgálódás azonban a jelen tanulmány kereteit meghaladná. Fontos lenne azt is tudni, hogy az önálló fényképészek körében a későbbiekben hogyan alakult a férfi-nő arány akár egész Romániát, akár Erdélyt tekintve, ehhez viszont mai ismereteim szerint hiányoznak a statisztikai adatok.

Csonka Géza marosvásárhelyi fényképész által készített vizitkártya és verzója, é. n.

A marosvásárhelyi Csonka Géza kabinetportré képének verzója a fényképész műtermének rajzával, 163x105 mm
1907

A folytonosság – legalább érintőleges – jelzésére érdemes felidézni egy egykori marosvásárhelyi fényképész, Csonka Géza munkásságából két képi emléket. Ugyanis, mint látni fogjuk, az ő munkáját a tárgyalt időszakban özvegyé vált felesége, Csonka Gézáné vitte tovább. Ugyancsak indokolt itt bemutatni

1903-ból az erdélyi Adler fényképész dinasztia egyik tagjának, Adler Alfrédnek egyik vizitkártyáját és annak verzóját. A felvétel tusnádfürdői gyerekeket ábrázol. Az Adler család fényképészeinek nevével 1920 után is több helyen találkozunk majd.

ADLER Alfréd: Két gyermek, 1903.

Fotótörténeti tény, hogy Nagy-Románia első fotográfiai szaklapját Kolozsváron, az erdélyi fényképezés egykori fővárosában adták ki 1922. július 15-től *Fotografia* címmel. Első szerkesztője Eugen Mayer (Mayer Jenő) volt, aki később a Romániai Fényképészek Országos Egyesülete titkáráként is működött.¹⁸ A lap kiadója Gheorghe Joanovics (Joanovics György), a kiadás helye Cluj (Kolozsvár), Strada Saguna (korábban Bartha Miklós) út 5. volt. – A Joanovics testvérek (György és Iván) folytatva a 19. század végén megkezdett praxisukat 1922-ben sikeres műtermet vittek Kolozsváron; hirdetésük a román nyelvű *Evoluția* című illusztrált irodalmi, művészeti, társadalmi folyóiratban is megjelent.

A legelső *Fotografia* szám mérete 28,5×23 cm volt, a belvilága 12 oldalt tett ki. Itt megjegyzést igényelnek az oldal-kihasználások. Az ötödik és a hetedik – eredetiben számozatlan – oldalak közepén egy-egy képkeret látható, az aláírás szerint itt Bányi [Lajos] kolozsvári fényképész képei kaptak helyet. Ezekről a felvételekről egyelőre nincs mit írni, mert nem ismerem őket. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem könyvtárában a lap legelső száma nincs meg. Ezt a számot Bukarestben, a Román Tudományos Akadémia könyvtárában találtam meg,¹⁹ ebből azonban a három²⁰ Bányi-kép hiányzik. Valószínű, hogy az eltelt idők folyamán valaki ezeket a (részlegesen, bizonyára csak az egyik

¹⁸ LONYAI, E[tienne]: A romániai fényképészek mozgalmának kezdetei, *Fotograficul*, 1924/1. (aug.), 9. p.

¹⁹ Raktári szám: P II. 6.834.

²⁰ A *Fotografia* 2. számának közleményéből derül ki, hogy a két szóban forgó oldalon

szélükön) beragasztott képeket „kiemelte”. A Kolozsvárról 1922-ben indult *Fotografia* című folyóiratból Bukarestben a Román Nemzeti Könyvtárban egyetlen szám sincs meg. Így csak arra van remény, hogy a legelső szám, amely a három Bányi-képet tartalmazza, valamely más számomra egyelőre ismeretlen könyvtárban vagy magángyűjteményben lappang. Bányi munkásságának ismeretében azt lehet feltételezni, hogy a ma (számom-

ra) ismeretlen képek műtermi portrék voltak. Az inkriminált [5.] és [7.] oldalak verzója – értelemszerűen a [6.] és [8.] számozatlan és teljesen üres. Ebből arra lehet következtetni, hogy a szerkesztőség eredetileg olyan képmellékleteket kívánt a folyóiratszámában közreadni, amelyeknek csak az egyik oldalát használta fel fotográfiák bemutatására, mégpedig olyan tudatos szerkesztéssel, hogy a képek a folyóiratban a jobb oldalakon jelentek meg.

A szerkesztőség kéthetenként (minden hónap 15-én és 30-án) megjelenő *három Bányi-kép* szerepelt. – Az illusztrációkról, *Fotografia*, 1922/2. (aug. 15.), 4. p.

Frați Joanovics

Cluj, Piața Unirii No. 32.

Cel mai mare și cel mai vechiu atelier pentru fotografi din Ardeal. Execută acvarele, măriti și orice fel de suscepere ori când peste zi.

A Joanovics Testvérek hirdetése
Evoluția: Irodalmi, művészeti, társasági folyóirat, Cluj, 1922/3. (febr. 1.) 6.

lyóirat közreadását tervezte. Az indulási gondokat mutatja, hogy már a második szám késve – egy hónap múltán –, tehát augusztus 15-én jelent meg.

Pillanatnyilag számomra kérdéses, hogy kik vehettek részt közvetlenül a lap szerkesztésében; bár az első számok mindössze 12–16 oldalt tettek ki, a szerkesztés valószínűleg nem csak egy ember munkája volt.

A Kolozsváron 1922-ben létrejött *Fotografia* kezdetben háromnyelvű: románul, magyarul és németül megjelenő sajtóorgánium volt. 1920-ban Romániában még nem volt átfogó népszámlálás. 1930-ban a 18 milliós Nagy-Romániában a román népszámlálás szerint a román anyanyelvűek aránya 73, a magyaroké 7,9, a németeké 4,1% volt. Az induló *Fotografia* háromnyelvűsége tehát indokoltnak tekinthető. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a lap szülőföldjén, Erdélyben az 1910-es magyar népszámlálás szerint a román anyanyelvűek aránya 54, a magyaroké 31,6% volt.²¹ A fényképészek nemzetiségi/anyanyelvi megoszlására vonatkozólag az 1930-as román statisztikában sincs adat. A korábbiak ismeretében az tételezhető föl, hogy 1922-ben Nagy-Romániában a fényképészek jelentős arányban magyar, illetőleg német anyanyelvűek voltak.

Mind fotográfiai szakmai, mind politikatörténeti szempontból fontos lenne tudni, milyen elképzelések, milyen megbeszélések, egyeztetések nyomán jött létre annak idején a lap. Erre ma már valószínűleg kevés az esély. Az alapok: a sok évtizedes erdélyi fotókultúra, a hivatásos fotográfusok működésének az első világháború előtti időszakra visszatekintő múltja egyértelműek.

Feltehető, hogy 1922-re az erdélyi fényképészek körében beérett a felismerés: Nagy-Románia létezése történelmi tény, s a szakma az impériumváltás kábulatából akkor jöhet ki a legjobban, ha létrehoz egy olyan lapot, amely – most már a megnagyobbodott ország egészére kiterjedően –, a szakmai szervezeti összefogásnak is eszköze lehet. Nagyon valószínű, hogy az alapítók akkor még sem a lapkiadási, sem a szervezeti kezdeményezés távolabbi következményeit, a lap és a szervezet jövőbeni sorsát nem látták.

Célszerű figyelni a *Fotografia* alcímére: „Az alakuló [kiemelés tőlem A. B.] »Romániai fényképész-Szövetség« [sic!] lapja.” – A lap indulásakor ez a szövetség tehát még nem létezett.

„A folyóiratot – írta a *Fotografiáról* Bukarestben Lonyai – amely az első szervezkedési mozgalmat indította meg, sokan megkritizálták, azt mondván, hogy a szervezkedési eszme burkolat alatt egyéni érdekeket szolgál. Mi kötelességünk azonban beismerni azt, hogy a W[aldemar/Wilhelm/Vilmos] Petri cég a propaganda folyóirat kiadásával nem jutott pénzbeli előnyökhöz, hanem a fényképészek ügyét szolgálta. Ezen cég érdeme annál inkább figyelemre méltó, mivel jelenleg is anyagi áldozatokat hoz a folyóirat rendes megjelenése érdekében.”²² A *Fotografia* valóban a Petri-féle kereskedés népszerűsítésének eszköze is volt: mindjárt a második számban a borító első belső és

²¹ ROMSICS: *Erdély elvesztése...* [309.] p.

²² LONYAI: A romániai fényképészek mozgalmanak kezdetei...

hátsó belső oldalán hangsúlyosan Petri család hirdetései láthatók. E két hirdetési oldal között viszont a lap 15 oldalon át tartalmi (szervezeti, fototechnikai, fotótörténeti) közleményeket tartalmazott. Ezen arányok alapján a „propaganda folyóirat” minősítés nem helytálló, a fényképészek, a fényképészet ügyének szolgálata viszont igen.

A *Fotografia* előfizetési ára induláskor évi 240.-, fél évre 120.-, negyedévre 60.-

„HUBERTUS“

FOTO-, JAGD- UND SPORTHAUS — MAGAZIN DE ARTICOLE
FOTOGRAFICE, DE VÂNAT ȘI DE SPORT — FÉNYKÉPÉSZETI
-- VADÁSZATI ÉS SPORT-ÁRUHÁZ --

F. WILHELM PETRI & ^{SÖHNE}
^{FIL} ALBA-IULIA

Filiale: București, Rue Carol I. No. 142. — Expositur: Wien, III. Keilgasse 4.
Vertretungen: Timișoara, Arad, Sibiu, Brașov, Cluj, Oradea-Mare, Cernăuți, Kischeneff, Jași etc.

ernemann
PLATTEN

**DIE ERNEMANN-
PLATTE**

DIE BESTE TROCKENPLATTE DER GEGENWART!

Ausserordentlich abtufungsreich, feinmodulierend, hochempfindlich mit feinsten Spitzlichtern und von grosser Deckkraft. Stets gleichbleibende Emulsion. Bezug durch alle Photohandlungen. Verlangen Sie Bedingungen zum neuen Ernemann-Wettbewerb 1922 über Mark 25.000 und Lei 20.000 in bar für die besten Aufnahmen auf Ernemann-Platten kostenlos in den Fotohandlungen oder von der Generalvertretung für Rumänien der ERNEMANN-WERKE A. G. DRESDEN

„HUBERTUS“

FOTO-, JAGD- UND SPORTHAUS
F. WILHELM PETRI & SÖHNE ALBA-IULIA.

Typografia Bernát, Cluj — Kötönyé, Strada Kogălniceanu No. 7. Telefon No. 9-75

lej, egy példány ára 12.- lej volt.²³ A viszonyításhoz érdemes ismerni 1922-ben Romániában néhány élelmiszercikk átlagos árát: 1 kg (első osztályú) kenyér: 5,35; 1 kg marhahús 10,41; 1 kg kristálycukor 24,81; 1 liter tej ára 3,86 lej volt.²⁴ Egy *Fotografia* szám ekkor tehát megközelítően két kiló kenyér, illetőleg három liter tej árát tette ki.

A lapindítás időpontja a román belpolitikai helyzetet tekintve érthető. Magyarországnak az első világháború, majd a forradalmak utáni hónapjairól szólva szokás azt mondani, hogy ekkor a Tanácsköztársaság megdöntésétől (1919. augusztus 1.) a politikai konszolidáció kezdetét jelentő Teleki kormány létrejöttéig (1920. július 19.) zavaros időszak zajlott le; négy kormány (Peidl, Friedrich, Huszár, Simonyi-Semadam) váltotta egymást. Ha azonban felidézük, hogy Romániában 1918 novemberétől 1922 januárjáig hét kormány volt uralmon, akkor közelebb kerülünk az időközben megnövekedett területű or-

²³ *Fotografia*, 1922/2. (aug. 15.) borító hátsó belső.

²⁴ *Anuarul statistic al României: Annuaire statistique de la Roumanie 1924*, Ministerul Industriei și Comerțului, Direcțiunea Generală a Statisticii, București, 1925, 121. p. Az adato-kért köszönet Bándi Melissának.

szág belső viszonyainak megértéséhez. Ion I. C. Brătianu (1864–1927) 1922. január 17-én történt kormányalakítása a Liberális Párt hosszabb idejű (1928-ig tartó) uralmát hozta, ez a viszonylagos politikai stabilizáció megfelelő feltételeket jelentett a kulturális viszonyok – benne a fotóélet – fejlődéséhez is.²⁵ Itt kell megjegyezni, hogy Magyarországon is a belpolitikai konszolidáció valódi megszilárdulásának kezdetén, a Telekit felváltó Bethlen István miniszterelnökségének második hónapjában jött létre a háború és a forradalmak után az első szakmai sajtóorgánium (*Fotóművészeti Hírek* 1921 májusától, majd 1921 júniusától a hivatásos fényképezetek lapja, a *Magyar Fotografia*). A történeti múlt érzékeltetése érdekében megemlítendő, hogy a legelső román

fotográfiai sajtóorgánium 1901-ben látott napvilágot Jászvásáron (Iași) *Revista Fotografică* címmel. Harmadik száma decemberben „Organul Societății Amatorilor de Fotografie din Iași” alcímmel jelent meg, (egy szám ára 50 bani, az éves előfizetési díja 6 lej volt) ám rövid időn belül megszűnt. Érdekesség, hogy indult egy román nyelvű lap 1905. június 15-én Berlinben is, egy Leon Zaitman nevű mérnök irányításával. A szerkesztőség Charlottenburgban működött a Schlütterstr. 70. szám alatt. Ennek a lapnak is 50 bani volt az ára, az éves előfizetési díj 5 lej. (Ma az e címen álló ház földszintjén működik a vizuális kultúra egy kicsi, de nagyon hivatott intézménye, ahol fotókiállítások is szoktak lenni; ez a Das Verborgene Museum.) A Berlinben indult lap szerkesztősége aztán átköltözött a Regátba, de ott rövidesen megszűnt. (Különös,

²⁵ PALOTÁS Emil: *Kelet-Európa története a 20. század első felében*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 371. p.

hogy e két román lapkezdeményről Adrian-Silvan Ionescu idézett angol nyelvű tanulmányai nem ejtenek szót.)

Magyarország a fotográfiai folyóiratokat tekintve jóval hosszabb múltra tekinthetett vissza. Ha rövid életűnek bizonyult is, nálunk a pesti *Fényképészeti Lapok* (1872) jelentette a kezdeteket. Prágában 1894-ben indult a cseh (később csehszlovák) fotókultúra első szakmai orgánuma a *Fotografický obzor*, amely az első világháború idején is folyamatosan megjelent. A bécsi *Photographische Korrespondenz* című havi folyóirat pedig – amely a prágai laphoz hasonlóan túlélte az első világháborút – 1864-ben indult.

Csak zárójelben említem meg, hogy az 1922-ben Kolozsvárott indult *Fotografia* folyóiratot többszörös *hungaricum* jellege mellett (alapvetően egykori magyar városokban – Kolozsvárott, majd Gyulafehérváron – szerkesztették; szerkesztői, kiadói magyar fényképészek voltak; a közlemények zömét magyar szerzők írták; a lap egyik nyelve a magyar volt) ma nem lehet egyetlen magyarországi könyvtárban sem – az OSZK-ban, a *hungaricumok* elsődleges gyűjtőhelyén sem – megtalálni. Ha a megrendelést 1922 és 1926 között az illetékesek el is mulasztották, azóta az antikváriummi vagy legalább mikrofilmes (ma már digitális másolati) pótlás indokolt lett volna. A határainkon kívül élő magyarság megbecsülését illetően (jel)szavakban még mindig jobbak vagyunk, mint cselekvésben.

Figyelmet érdemel, hogy a *Fotografia* szerkesztősége már az indulástól kezdő-

dően kívánatosnak tartotta a nemzetközi kapcsolatokat, ez a törekvés alapvetően német és osztrák, s valamelyes magyar, illetőleg csehszlovák orientációt jelentett. Már a második lapszám címe alatt ez olvasható: „Tudományos munkatárs: Emerich, München”. Meg kell említeni, hogy itt sajtóhibát láthatunk: a névírás helyesen: [Georg Heinrich] *Emmerich* (1870–1923) [kiemelés tőlem – A. B.]; ő a müncheni *Lehr- und Versuchsanstalt für Photographie* alapító igazgatója volt 1900-tól. Ebben a funkcióban 1919-ig működött, s nemzetközi tekintélyre tett szert. Szerepeltetése a kolozsvári lap részéről tehát fontos szakmai lépésnek nevezhető. S hogy ez nem formális gesztus volt arra bizonyíték,

hogy már a lap indulásának évétől a szerkesztőség folytatólagosan többre-szes cikket közölt Emmerichtől (ezúttal már helyesen írva a nevét) A fény-képészet széptani alapkérdései címmel.²⁶ Rudolf Dührkoopról (1848–1918), az egyik legjelesebb német portretistáról ugyancsak Emmerich cikkét hozta a *Das deutsche Lichtbildkunst*ból magyar nyelvű fordításban a *Fotografia* második száma.²⁷ Ugyancsak a nemzetközi tá-jékozódás bizonyága, hogy a *Fotografia* már az első számában közölt német nyelven egy Kühn-írást is: Vom Wesen der bildmässigen Fotografie (A képszerű fotográfia lényegéről).²⁸ Egy másik Kühn-cikk Szakszerű nevelés cím-mel jelent meg – ahogy annak idején írták „Kühn Henrik után” –, majd ez folytatódott a második számban is.²⁹ Szakmai körökben jól ismert tény, hogy az osztrák Heinrich Kühn (1866–1944) „a bécsi háromlevelű lóhere” legjelentősebb tag-ja fénykorában a festői fényképezés egyik világklasszisa volt. A *Fotografia* közölte a müncheni H. Traut egy techni-kai jellegű cikkét³⁰ is (Traut 1920-ban közreadott egy munkát Halleban is *Lehrbuch der Röntgenographie* címmel.) A nemzetközi szakmai kitekintés további jele, hogy a lap a német Fritz Hansentől (1870–1943), számos szakmai publikáció szerzőjétől ugyancsak több írást hozott.³¹ Ő írt nekrológot is a lapba Georg Heinrich Emmerich elhunytá után.³² 1923-ban a *Fotografia* német nyelvű elem-ző recenziót közölt a *Deutscher Camera-Almanach* 13. kötetéről.³³ 1925 nyarán a Neue Sachlichkeit (új tárgyiasság) egyik kezdeményezője, legjelentősebb kép-viselője, a német Albert Renger-Patzsch (1897–1966) Virágfényképezés című tanulmányát hozta két részletben a lap.³⁴ A korabeli grazi fotóélet első számú vezetője, a „civilben” vezérőrnagy, amatőr-fotográfus Maximilian Karnitsch-nigg szintén több cikkel gazdagította a kolozsvári *Fotografiát*.³⁵

A *Fotografia* egy német nyelvű közleményben népszerűsítette a *Satrap* című

²⁶ EMMERICH, [Georg Heinrich]: A fényképezés széptani alapkérdései, *Fotografia*, 1922/3. (szept. 1.), 4–6. p.; 1922/4. (szept. 30.), 6–8. p.; 1922/5. (okt. 15.), 5–6. p.; 1922/6. (okt. 30.), 6–7. p.

²⁷ E[MMERICH], [Georg Heinrich]: Emlékezés Dührkoop Rudolfra, *Fotografia*, 1922/1. (júl. 15.), 10. p.

²⁸ KÜHN, Heinrich: Vom Wesen der bildmässige Fotografie, *Fotografia*, 1922/1. (júl. 15.), 7–8. p.; 1922/2. (aug. 15.), 11–12. p.

²⁹ Uő.: Szakszerű nevelés, *Fotografia*, 1922/1. (júl. 15.), 6–7. p.; 1922/2. (aug. 15.), 7–8. p.

³⁰ TRAUT, H[?]: A lakószoba, mint felvételi terem, *Fotografia*, 1922/2. (aug. 15.), 8. p.

³¹ Például: HANSEN, Fritz: Hogyan kell gépeket fényképezni?, *Fotografia*, 1922/5., 7. p.

³² Uő.: Ein Pionier der modernen Photographie, *Fotografia*, 1923/12. (dec. 31.), 3–4. p.

³³ F[?] H[?]: Deutscher Camera-Almanach. Band 13., *Fotografia*, 1923/3. (máj. 30.), 11–12. p.

³⁴ RENGGER-PATZSCH, Albert: Virágfényképezés, *Fotografia*, 1925/5–6., 7–8. p.; 1925/7. (júl. 31.), 7. p.

³⁵ KARNITSCHNIGG, Maximilian: Hangulatfokozás légperspektívával a művészi tájképek-nél, *Fotografia*, 1926/2. (febr. 28.), 7–8. p.

Berlinben kiadott, „Blätter für Freunde der Lichtbildkunst“ alcímet viselő folyóiratot, ezzel is szélesítve a szakmai olvasók látókörét.³⁶

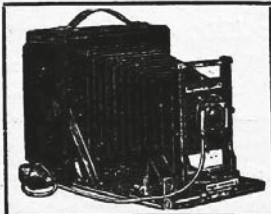
Valószínű, hogy külföldi kezdeményezés nyomán történt, de a lap már megszerzett nemzetközi tekintélyére is utal, hogy csehszlovákiai fotócikk hirdetés is jelent meg a *Fotografia*-ban.

Egy magyarországi szerző *Fotografia*-beli publikációja is felidézendő; Wes-

Prima fabrica slovacă de hârtii fotografice și chimicale s. a. c. în Brno Cehoslovacia.	Neobrom	első szláv, fényképezési papírok és vegyszerek gyára, Brno (Brünn) Csehszlovákia.
erste slavische Fabrik photographischer Papiere und Chemikalien m.b. H. Brünn, Tschechoslowakei.		
Inchină reprezentanța sa pentru România. Numai reflecții în-troduse, versiuni în branșa și în stare financiară bună, se iau în vedere. Oferte detaliate cu adaugere condițiilor și referențele se trimit direct la fabrică.	Ajánlja képviselőtét Románia részére. Csak bevezetett, a szakmában jártas és jó pénzügyi helyzetben levő pályázók vételének tekintetbe. Részletes ajánlatok a feltételek felsorolásával közvetlenül a gyárnak küldendők.	Vergibt die Vertretung für Rumänien. Nur eingeführte, branchenkundige und finanziell gut situierte Bewerber werden in Betracht genommen. Ausführliche Offerte mit Angabe der Bedingungen und Referenzen direkt an die Fabrik.

sely Jánostól, a húszas évek elejének neves budapesti mérnök amatőr-fotográfusától, a „magyar félachromat” előtét megalkotójától két részletben német nyelven közöltek egy fototechnikai írást.³⁷ Ugyancsak magyarországi vonatkozású, hogy a Budapesten jól ismert Chmura fényképezési cikket árusító cégnek szintén jelent meg hirdetése a kolozsvári lapban.³⁸

A kolozsvári lap igényes céljaihoz képest nehéz anyagi körülmények között

	CHMURA FÉNYKÉPÉSZETI CIKKEK GYÁRI RAKTÁRA TIMIȘOARA I., SZT. DVÖRGY-TÉR 2. SZÁM.
--	--

működött. 1923-tól csak havonta jelent meg, kéthasábos román és magyar nyelvű közleményekkel. Az év első számában a szerkesztőség vezércikkben panaszkodott a pénzügyi problémákra. Számszerű adatokat is közöltek. Ezek szerint egy lapszám előállítására több mint 12 000.- lejt igényelt. „Egy kitűnő szakíró” 500.- (előre kifizetett) lejt kér cikkének megírásáért. (Az „erdőpásztor” Ábel havi fizetése is ennyi volt Tamási Áron *Ábel a rengetegben* című regénye szerint 1920 táján.) Az olvasói levelek szerint többen képek közreadását is kívánták. Azonban: egy kép kliséjének elkészíttetése Bécsben (mivel a szerkesztőség minőségi munkát onnan remélhetett) 600.-, kettőé 1 200.- lejbe került, a nyomdaköltség a két kép után szintén 1 200.- lejt volt, tehát két kép

³⁶ Diverse: Der Satrap, *Fotografia*, 1926/3–4., 12. p.

³⁷ WESSELY, Hans: Die heutige Arbeitsweise des Photographen, *Fotografia*, 1925/9–12. (dec. 31.), 6. p.; 1926/1. (jan. 31.), 5–6. p.

³⁸ *Fotografia*, 1922/2. (aug. 15.), borító hátsó belső.

megjelenése a lapban 2 400.- lej kifizetését igényelte a szerkesztőségtől. Ehhez képest a szövetségi pénztár eddig nem tudta támogatni a lapot, hiszen a gyengén csordogáló tagdíjakból a szervezet pusztá ügyviteli kiadásait is nehéz volt fedezni.³⁹ Egy másik cikkből megtudható, hogy a szövetségi tagdíj évi 360.- lej, ez fél-, illetve negyedévi részletekben is fizethető. A rendes tagdíjfizetők a lapot ingyenesen kapták.⁴⁰ Egy kolozsvári szerző, Gárdi Imre fényképész megírta, hogy a szerkesztőség háromnegyed éve 542 romániai fényképész számára küldi a lapot, s azt is közölte, hogy nyilvántartják ki az, aki még nem lépett be a szövetségbe, illetőleg sem tag-, sem előfizetési díjat nem fizet. [Ők] „Nem mondhatják majd, hogy azért nem jelentkeztek tagoknak, azért nem tettek semmit a szövetség és a lap érdekében, mert nem tudták, nem voltak kellőképpen kioktatva.”⁴¹

Meg kell említeni, hogy a szerkesztőség igyekezett okosan gazdálkodni. Voltak hirdetési bevételek. 1922 nyarán a *Fotografiában* a hirdetési díj 1 cm²-re 3 lej volt, tízszer történt közlés esetén 20% kedvezményt lehetett kapni. Az apróhirdetésekből egy szó 3 lejbe került. Kívánatosnak tartották közölni, hogy az apróhirdetés csak a pénz beküldése után jelenik meg.⁴² A hirdetések – általában a borító első belső és a hátsó belső oldalán – szép számban szerepeltek, mind romániai, mind magyarországi és más külföldi – például berlini – cégektől (a csehszlovákiai Brnóból származó hirdetésről fentebb már esett utalás).

Vannak források, amelyekből információkat nyerhetünk a korabeli anyagi viszonyokról, a fényképezés kereseti lehetőségeiről és kiadásairól. Huszty Mátyás nagybányai fényképész 1922. július 24-i keltezéssel Felhívás cím alatt levelet küldött a *Fotografia* szerkesztőségének, amelyben a szövetség-alakítás eszméjének támogatása mellett történelmi és fotótörténeti szempontból egyaránt tanulságos adatokat közölt a fényképezés „háború előtti” és „háború utáni” anyagi viszonyairól. Ezeket táblázatokba foglalva szemléletes képet nyerhetünk a változásokról, illetőleg az 1922 nyarán megélt állapotokról.

3. táblázat

Három darab cabinet kép árának vásárlóértéke

A háború előtt	A háború után
12 kg cukor	5 kg cukor
5 kg kávé	3 kg kávé

³⁹ Néhány komoly szó a kartársakhoz, *Fotografia*, 1923/1. (jan. 30.), [1]–2. p.

⁴⁰ GÁRDI Imre: Összes kartársaimhoz, *Fotografia*, 1923/2. (febr. 28.), 2. p.

⁴¹ Uo., 4. p.

⁴² *Fotografia*, 1922/2. (aug. 15.), borító első belső.

4. táblázat
Ruhavásárlás

A háború előtt	A háború után
1 rend gyapjúsövet ruha = 7 db cabinetkép elkészítési ára	1 rend gyapjúsövet ruha = 18 db cabinetkép elkészítési ára

5. táblázat
Cipőcsináltatás

A háború előtt	A háború után
1 pár cipő = 18 korona 3 db 18×24-es fénykép = 24 korona Tehát a <i>suszter</i> fizetett kiegészítésként hat koronát a fényképésznek	1 pár cipő = 500 lej 3 db 18×24-es fénykép = 300 lej Most tehát a <i>fényképész</i> fizet még 200 lejt kiegészítésként a <i>suszter</i> számára

6. táblázat
Fényképészeti cikkek árváltozásai

A háború előtt	A háború után
5 cabinet lemez = 10 korona 10 db retusecset = 1 cabinet kép	5 cabinet lemez = 450-500 lej 10 db retusecset = 300 lej

7. táblázat
Az anyagköltségek alakulása

A háború előtt	A háború után
15%	50%

Van konkrét támpont annak megismeréséhez is, hogy milyen bevételekkel számolhattak ekkortájt a fényképészek – igaz, hogy ez csak a temesvári 1923. március 20-i állapotra vonatkozik. E város fényképészei ekkor két kategóriába sorolták a műtermeket.

Az első kategóriába a következő műterem tulajdonosok tartoztak: Kossak Józsefné, Goldschmidt Margit, Bornstein Jenő, Szenetra József, Miersinsky Ferenc, Rechnitzer Viktor és Kotru Lyubomir. Ők a következő árakat kérték képeikért:

8. táblázat

Az első kategória fényképészeinek ára

	Egész alak	Mellkép
6 db. levelezőlap	180 lej	200 lej
3 db. cabinet	300 lej	
1 db. -,- utánrendelés	70 lej	
3 db. 18×24-es	600 lej	
1 db. -,- utánrendelés	150 lej	

A második kategória fényképészei: Fisch Ferenc, Kalmár Izsó, Kautsky Adolf, Popp Arthur, Brunner Lajos, Kühn Mihály és Szitkay Lajos. Az ő műtermekben az alábbi árak voltak:

9. táblázat

A második kategória fényképészeinek ára

	Fekete	Barna
6 db. levelezőlap	120 lej	150 lej
3 db. cabinet	200 lej	
1 db. -,- utánrendelés	50 lej	
3 db. 18×24-es	450 lej	
1 db. -,- utánrendelés	100 lej	

Az értekezlet résztvevői kötelezték magukat, hogy ezeket az árakat a fogadótermekben kifüggesztik.⁴³

Ezek az árak természetesen önmagukban nem sokat mondanak. Ezért az alábbiakban célszerű a hivatalos statisztikából megnézni néhány élelmiszer-cikk romániai árát 1923-ból (Ezek országos átlagos árakat jelentenek): 1 kg (I. osztályú) kenyér: 6,75 lej; 1 kg marhahús: 15 lej; 1 kg kristálycukor: 36,25 lej; 1 liter tej: 5,85 lej.⁴⁴

1922 szeptemberében a *Fotografia* románul, magyarul és németül közreadta az országos fényképész szövetség alapszabály (ahogy akkor mondták: alapszabályainak) tervezetét. A szöveg szabatoságát látva nagyon valószínű, hogy a megfogalmazást – a fényképészek szakmai intenciói alapján – jogász (jogászok) végezte (végezték). Itt már formába öntve láthatók a korábban vázlatosan, ötletszerűen kialakított elképzelések.

⁴³ Jegyzőkönyv: Felvétetett Timișoarán, 1923. III/20-án a Kossak-műteremben, *Fotografia*, 1923/4. (ápr. 30.), 14. p.

⁴⁴ *Anuarul statistic al României: Annuaire statistique de la Roumanie 1924*, Ministerul Industriei și Comerțului, Direcțiunea Generala a Statisticeii, București, 1925, 121. p.

A magyar–román kapcsolatok szempontjából nézve itt tételesen igazolódik, hogy a kezdeményezés magyar részről indult, a szándék viszont az átfogó, egész országra kiterjedő szakmai együttműködésre irányult.

Célszerű a tervezet első három paragrafusának szó szerinti megidézése:

1. §. Cím: *Romániai Fényképész Szövetség.*
2. §. Székhelye: *Cluj (Kolozsvár, Klausenburg).*
3. §. Céljai: *a) Egyelőre Erdély, Bánát, és egyéb [sic!] csatolt területek, azután O. Románia [értsd: Ó-Románia – A. B.] és a többi tartományokban élő összes szakfényképészeknek egy országos egyesületbe, érdekközösségbe való egyesítése.*

b) Ezen egyesüléssel a szövetség a fényképészek szakmai kiképzését; tudásuknak gyarapítását; kulturális haladását; munka és anyagi viszonyaik rendezését; a segédszemélyzet munka és fizetési viszonyainak méltányos rendezését; a tanulókképzés feltételeinek a rendezését akarja a jelenkor igényeinek megfelelően elősegíteni.⁴⁵

A tervezet alapvetően a hivatásos fényképészek szervezetének létrehozására irányult, mert *rendes tag* az lehetett, akinek iparigazolványa és saját műterme volt. Aki iparigazolvánnyal bírt, de saját műteremmel nem rendelkezett, vagy segédként, illetőleg amatőrként tevékenykedett, az a *rendkívüli tag* státuszát nyerhette el.

A szövetség legfőbb szerve az évente megtartandó közgyűlés. Figyelmet érdemel, hogy a tervezet szerint ennek helyszíne Cluj (Kolozsvár, Klausenburg) „...azonban más romániai nagyvárosban is tartható és pedig, amelyben az előző közgyűlés annak megtartását elhatározta.”⁴⁶

Az a tény, hogy az alapszabály tervezet a szövetség hivatalos lapjaként a 7. §-ban a *Fotografiát* jelölte meg, arra utal, hogy az alapítók a lapot hosszú életű központi jelentőségű orgánumként képzelték el.

Szakmai igényességre vall, hogy a fényképész utánpótlást illetően milyen elveket fogalmaztak meg annak idején. Akár férfi, akár női tanulónak csak az vehető fel – szövegezte a tervezet –, aki valamely középiskola legalább 4 osztályát sikeresen végezte el. A fényképészeti tanulmányi időt 3 évben határozták meg. Jellemző a tervezők körütekintésére, hogy a dokumentum leszögezte: a tanulót csak szakmai tevékenységgel lehet megbízni. „Otthoni, cselédi vagy szolgai teendőkre a tanulót alkalmazni nem szabad.”⁴⁷ (Közismert tény, hogy egy-egy jogszabály, vagy előírás általában nem azt az állapotot írja le, amely a valóságban van, hanem aminek *lenni kellene*. Ez a passzus tehát a korabeli romániai fényképésztanulókkal való bánásmódról is információt nyújt.)

⁴⁵ Romániai Fényképész-Szövetség alapszabályainak tervezete, *Fotografia*, 1922/4. (szept. 30.), 3. p.

⁴⁶ Uo., 3. p.

⁴⁷ Uo., 5. p.

A rendes tag évi tagsági díja a tervezet szerint 360, a rendkívüli tagdíj 120 lej volt. Az alapító tagsági díj 1000 lejbe került.

Az utolsó – 23. §. – a szövetség feloszlásáról szólt. Ez a szakma szempontjából bölcs felfogásról tanúskodott. „Azon esetre, ha a szövetség tagjainak létszáma annyira megapadna, hogy nem tarthatná fenn magát, az elnökség közgyűlést hív össze, mely a feloszlást kimondja. Ez esetben a szövetség vagyona a kolozsmegyei árvaszéknek adandó át azon rendeltetéssel, hogy abból szegény sorsú szorgalmas fényképésztanulók segélyeztessenek.”⁴⁸

A *Fotografia* című folyóirat különös sajátossága volt, hogy létrejötté megelőzte a szakmai szervezet, a Romániai Fényképészek Országos Szövetsége megalakulását. Ez a sorrend azért nevezhető különösnek, mert a szervezeti élet általános gyakorlata az, hogy először egy egyesület (szervezet) keletkezik, amely azután – ha elég erős – előbb-utóbb indít egy saját lapot. Megemlítenő, hogy a fentebb idézett román fotótörténet író, Ionescu mindkét érintett fotótörténeti szintézisében előbb szól a fotográfiai szervezet kialakulásáról, mint a *Fotografia* című folyóirat létrejöttéről, miközben a valóságban a lapkiadás megelőzte a Romániai Fényképészek Országos Szövetsége megalakulását. Erről szólva célszerű 1922 októberéből felidézni egy elsődleges forrás szignálatlan, tehát szerkesztőségének minősíthető szövegét. „Sikerült elérnünk végre azt, amit szívből óhajtottunk: – olvasható román, magyar és német nyelven az ötödik szám élén – a fényképészek az egész országban öntudatra ébrednek. Feleszmélnék abból a halálosan dermesztő közömbösségből, melyben saját életlehetőségük könnyítése és javítása, tudásuk gyarapítása, anyagi és kulturális haladása iránt viseltettek. Végre arra a tudatra jutottak, hogy a fényképész egyéni, társadalmi és művészi érvényesülése csakis egy nagy, országos érdekközösség létesítése által történhetik. És mindez ennek a most még kis terjedelemben megjelenő lapnak köszönhető.”⁴⁹

Ez a közlemény pozitív példát is hozott; tájékoztatta az olvasókat arról, hogy az aradi „szaktársak” – elsőként az országban – már létrehozták (a még hivatalos szervezatként nem működő) országos szövetség aradi helyi tagozatát. Ideiglenes elnökként Nagy Géza aradi szaktárs áll a helyi szervezet élén, amely rendelkezik titkárral és pénztárnokkal is „...amint az az alapszabály-tervezetben elő van írva.”⁵⁰ Ezt az információt nyilvánvalóan motivációs szándékkal adta közre a szerkesztőség. Íme: van egy jó precedens, tessék követni!

Itt kell megjegyezni, hogy Aradon már a Nagy Háború előtt is élénk fotóélet zajlott, elsősorban az ott élő amatőrök alkotómunkája és szervezői képességei folytán. Az 1906. április végén létrejött Aradi Foto-Klub 1911. április 30. és május 14. között a Lyceum dísztermében rendezte meg II. országos művészi fényképkiállítását, amelyen budapesti amatőr és hivatásos fényképészek

⁴⁸ Uo., 6. p.

⁴⁹ Szervezkedés az egész országban, *Fotografia*, 1922/5. (okt.), 15. [1.] p.

⁵⁰ Uo.

is kiállítottak. Elmondható, hogy akkor Aradon képeivel felvonult a magyarországi fotográfiai elit legtöbb képviselője.⁵¹

Az Aradi Fotóklub tagjai a világháború után is figyelemmel kísérték az országos szakmai eseményeket. Így a frissen létrejött Fotografia már első számában reagálhatott az aradiak levelére. „Fotóklub Arad. Barátságos érdeklődésük [...] nagy örömeinkre szolgált és azzal a biztató reménnyel tölt el, hogy nem hiába fáradunk, pláne, ha egy ily tekintélyes testület támogatására számíthatunk, mint az önöké. Levél megy.”⁵²

Az 1926-ban Gyulafehérváron az amatőrök számára indult Fotografia Română tükrözve a Lucian Boia által megnevezett „elrománosodás”-t, már csak román nyelven jelent meg. Ugyanakkor a lap első száma a régóta aktív aradi magyar amatőrök által szervezett pezsgő szakmai életről is tudósított. Arról számolt be, hogy az Aradi Fotóklub az amatőr fotográfusok számára június 2. és 20. között művészi kiállítást szervez a Kultúrpalota kiállítótermében. „Benevezhető minden amatőr fotográfus fényképe, ha az a magas szintű technika, a témaválasztás és eredetiség, vagy a fény használata által önálló esztétikai értékkel bíró alkotás.”⁵³ A beküldendő képek minimális méretét 13×18 centiméterben határozták meg. A képeket üvegezett keretben és akasztóval ellátva a mellékelt úrlappal együtt „Emil Guld úr”-nak kellett küldeni.⁵⁴ – Az 1893-ban született ifj. Guld Emil egy Faix-lány (Faix Jakab húgának) fia volt, aki ekkor – tehát 1926-ban – éppen az Aradi Fotóklub elnöki funkcióját töltötte be. A kiállításra „feddhetetlen technikával készült” sztereo képeket is vártak, ezek címzettje „Jacques Faix úr” volt, aki a Consistoriului 25. szám alatt lakott Aradon.⁵⁵ Matusik Márton az Aradi Fotóklub egyik legjelentősebb alkotója 1925-ben volt nyertes a svájci Camera egyik pályázatán, Guld Emil 1930-ban adta közre ugyanott egyik brómolaj nyomtatát, a szintén aradi Pécsi Jenő egyik képe pedig 1940-ben jelent meg a svájci lapban, ami a klub életének folyamatosságára utal, ha annak intenzitása 1920 után csökkent is.

A fentiek azt jelzik, hogy egy alapos, mélyenszántó Aradi Fotóklub történet még a magyar fotótörténet-írás nagyobb adósságai közé tartozik. Ezt valószínűleg erdélyi – alkalmasint aradi – kutatóknak, kutatóknak kellene pótolni.

A *Fotografia* kilátásba helyezte, hogy (az alakuló) kongresszus után *Szövetségi ügyek* cím alatt a lapban külön rovat lesz a szervezeti vontkozások közléseire.

⁵¹ H[OFFMANN] V[iktor]: Az aradi országos művészi fényképkiállítás, *A Fény*, 1911, 107–110. p.

⁵² Posta: Fotóklub Arad, *Fotografia*, 1922/1. (júl. 15.), 11. p.

⁵³ Foto Clubul din Arad, *Fotografia Română*, 1926/1., 10. p.

⁵⁴ Uo., 10. p.

⁵⁵ Uo., 11. p.

MATUSIK
Márton
(Arad)
Legelő juhnyáj
VIII. Camera-
Amateur-
Wettbewerb
für Vorge-
schnittene,
I. díj
Camera,
1925/4. (okt.)
8. műmelléklet

GULD Emil,
Arad
*Templom
Weihen-
kirchenben
(brómolaj)*
Camera,
1930/5. (nov.)
6. műmelléklet

PÉCSI Jenő, Arad. *Imádság*
Bromezüst, Voigtlander Brillant 6x6
F/4,5 1/50 sec. Duto, pillantszűrő
Camera, 1940/2. (aug.) 40.

Az alakulóban lévő szövetségbe elsősorban hivatásos fényképészeket vártak a szervezők, (tőlük indult maga a szerveződés igénye is). Ez arról tanúskodik, hogy Romániában a fotókultúrában ekkortájt nem az amatőrök képviselték a fő erőt, mint Magyarországon. Ismert tény, hogy nálunk ebben az időben már volt (korábban létrejött) amatőr szövetség és külön létezett (nem sokkal később keletkezett) a hivatásos fényképészek szervezete. Romániában ilyen differenciálódás ekkor még nem volt.

A szerveződés fontos eleme volt Romániában a *helyi csoportok* létrehozása. Az országos szövetség tervezői elsőként nagyobb városokban – így Aradon, Temesváron, Nagyváradon, Brassóban, Nagyszebenben – kívántak helyi csoportokat alakítani. (Figyelmet érdemel, hogy az erről tájékoztató *Fotográfia*-felsorolásban⁵⁶ csak erdélyi városok szerepeltek. Ez arra enged következtetni, hogy az országos szerveződés magját Erdély képezte.) A tervek szerint a helyi csoportok tagjai nem csak egy-egy adott város fényképészei (illetve amatőrök, segítők) lehettek, hanem a nagyobb városok közelében élők – Temesvár esetében például Detta (Déta) és Reșița (Resicabánya) fotográfusaira is számítottak.⁵⁷

A leginkább aktuális teendő ekkor az alakuló szövetségi kongresszus megszervezése volt. „Most a legfontosabb az, hogy a november 8-iki kongresszus, a román birodalom [sic!] összes fényképészeinek első országos nagygyűlése a lehető legjobban sikerüljön, hogy azon az ország minden részéből minél többen jelen legyenek. Többször hangoztattuk, hogy olyan szövetség, országos érdekközösség megalkotásáról van szó, mely az összes romániai fényképészek [így, többesszámban – A. B.] akaratából jön létre.”⁵⁸ A *Fotografia* ezután közölte a tervezett kongresszus tanácskozási rendjét, amelyet 1922. október 9-én az előkészítő bizottság állapított meg.

A *Fotografia* részletes tervet közölt a kongresszus tanácskozási rendjéről. Ennek lezárásaként közzétette a *Tárgysorozat*ot. Megnyitó az előkészítő bizottság nevében.

⁵⁶ A szervezkedésről, *Fotografia*, 1922/2. (aug. 15.), 2. p.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Szervezkedés az egész országban..., 2. p.

1. A kongresszus megalakulása.
2. Az előkészítő bizottság jelentése.
3. A szövetség megalakulása.
4. Az alapszabálytervezet letárgyalása, a végleges alapszabályok megalkotása.
5. Sajtóügy. A hivatalos lap szerkesztése, kiadása.
6. Az ügykezelést és írásbeli teendőket végző titkár megválasztása és illetményeinek meghatározása.
7. Művészeti fényképkiallítás rendezése.
8. A következő nagygyűlés helye és ideje.
9. Indítóányok.⁵⁹

1922 októberében a *Fotografia* az első oldalon induló, háromnyelvű szerkesztőségi írást közölt Még egyszer egy komoly szó a kongresszus előtt címmel. Ennek már a címéből is az érzékelhető, hogy a szervezők nem voltak optimisták a romániai fényképészek szerveződési készségét, mi több, a kongresszuson való megjelenését illetően. „Többször írtunk arról, hogy olyan szövetséget, az egész országra kiterjedő érdekhálózatot akarunk alkotni, mely az összes romániai fényképészek [sic!] akaratából jön létre. Azért szükséges, hogy aki csak teheti, jöjjön el a kongresszusra. [...] Nem győzzük tehát eléggé ismételni, hogy az a fényképész, aki teheti és dacára annak nem jön el a kongresszusra, bünt követ el a maga, az összes fényképészek [sic!], sőt a jövő generációk érdekei ellen.”⁶⁰

Ugyanakkor elmondható, hogy egyes – főként erdélyi – városokban volt szerveződési készség a fényképészek között.

1922. október 19-én a nagyváradai fényképészek értekezletén került sor a helyi szövetségi csoport megalakítására. A Fészek vendéglőben az alábbi nagyváradai fényképészek gyűltek össze ezen az estén: Mérgecs János – Miklósi-Sikes Csaba könyvéből úgy tudjuk, hogy neki 1896 óta volt műterme a Bem utca 13. szám alatt⁶¹ –, dr. Horváth Sándorné, Topsál Gizi (Miklósi-Sikesnél: Topschall Gizella), Mikhelyfi Oszkár, Molnár Jenő, Erlich Manó, Fischl Gyula, Dajkovits János, Gyulai Károly, Benedek Mór, Fekete Sándor, Amigó József és Róna Jenő.

Az értekezlet résztvevőinek választása alapján a helyi tagozat tisztikarát a következők alkották. Elnök: Fekete Sándor; titkár: Amigó József; pénztárnok: Erlich Manó; ellenőrök: dr. Horváth Sándorné, Topsál Gizi.

Nem voltak jelen az alakuló ülésen, de csatlakozásukat jelentették be: Szabó Dénes,⁶² Lenits Géza, Schiller Sándorné, Sternberg József, Kertész Erzsi,

⁵⁹ A kongresszus tanácskozási rendje, *Fotografia*, 1922/5. (okt. 15.), 4. p.

⁶⁰ Még egyszer egy komoly szó a kongresszus előtt, *Fotografia*, 1926/6. (okt. 30.), [1]–2. p.

⁶¹ MIKLÓSI-SIKES: *i. m.*, 167. p.

⁶² Szabó Dénes életéről és munkásságáról a közelmúltban jelen meg egy tanulmány. L.: CSILLAG Katalin: Szabó Dénes és a Fotofilm felvételei az Országos Széchényi Könyvtár Erdélyi Gyűjteményében, *ME.DOK*, 2019/1., 89–103. p.

Bónyi Antal, Miklós Jutka. Szabó Dénes sokoldalú munkásságából, amit a későbbiekben kolozsvári székhellyel folytatott – elsősorban tájképeket, életképeket és dokumentatív néprajzi felvételeket készített – itt három képet látunk. Az ő egyik fotografáló útjáról a *Nagyvárad* című napilap is megemlékezett annak idején. „Szabó Dénes, az ismert kitűnő váradí fényképész több mint száz művészi fölvételt készített” – olvashatjuk egy bihari kirándulásról szóló beszámolóban.⁶³ Külön figyelmet igényel – s egyszer majd egy önálló tanulmányt is megérne – az ő képes levelezőlapokat előállító munkássága.

Szabó Dénes: Csucs, Boncza-kastély

Szabó Dénes: Csíkszereda látképe

⁶³ Biharország csodái között, *Nagyvárad*, 1929. július 28., 14. p.

A FOTOFILM-nél dolgozó Szabó Dénes képes levelezőlapja

Temesváron a Kossak-féle műteremben 1922. október 22-én jöttek össze a városi fényképészek, hogy megalakítsák a szövetség helyi csoportját. Megjelent Szenetra József, Bornstein Jenő, Goldschmidt Margit, Fisch Ferenc, Mirzinszky Ferenc, Kugel Károly, Wagner János, Alt József és Müller Jakab. Az aktuális kérdések megvitatása után a jelenlévők megválasztották a tisztségviselőket. Elnök: Szenetra József; titkár: Bornstein Jenő; pénztárnok: Mirzinszky Ferenc; ellenőr: Kugel Károly.

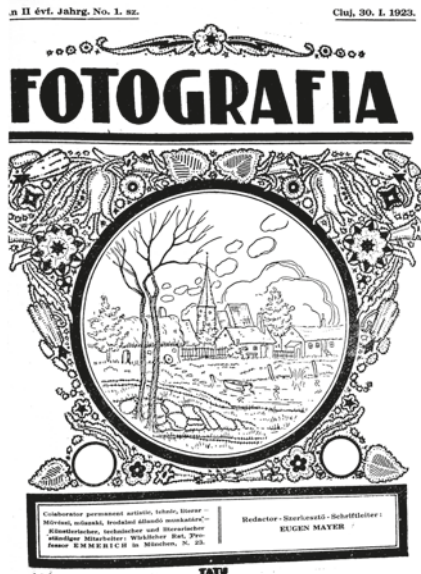
A csoporthoz való csatlakozásukat a következő fényképészek jelentették be: Pittoni Lenke, özv. Kossak Józsefné, Kalmár Izidor, Szitkai Alajos, Kühn Mihály, Kautzki és Társa, Petkovits és Kotru, valamint Illés András.⁶⁴

Az 1923-as esztendő fontos időszak volt a *Fotografia* folyóirat számára. Ez minden tekintetben a megerősödést tükrözte. Ennek érzékeltetésére indokolt szó szerint (mai helyesírással, de megtartva az eredeti fogalmazásmódot) bemutatni a januári első szám egyik román és magyar nyelvű közleményét. „Lapunk. Az újesztendő első számával a második évfolyamba léptünk. Új címlappal, finomabb anyagi és technikai kiállításban, bő tartalommal, – abban a reményben, hogy a fényképészek ily nagy áldozat láttára, melyet csupán egy ember hoz, mindegyik meghozza a maga aránylag kicsiny áldozatát. Belép a szövetségbe rendes tagnak és így lehetővé teszi, mindegyik kihez e lap eljut, mely egyedüli szellemi kapcsa az összes romániai fényképészeknek, hogy az évfolyamok hosszú sorát érje el. E lap hű kifejezője akar lenni ez országban élő minden fényképész érzés- és gondolatvilágának, éljen vele és használja fel mindegyik hasábjait, szívesen rendelkezésére bocsátjuk. Gondolja meg minden kartárs, hogy most van alkalma kiépíteni egy olyan hatalmas országos

⁶⁴ Szövetségügyek: Jegyzőkönyv, *Fotografia*, 1922/6. (okt. 30.), 5. p.

szervezetet, mely szövetség és sajtószerv az összes érdekeit megvédi, érvényesíti, neki és a jövő fényképész nemzedékének a könnyebb érvényesülés és boldogulás útját egyengeti.”⁶⁵ Az új címlap népies motívumok felhasználásával dekoratívabb lett, mint a régi volt.

1923 januárjában a *Fotografia* román és magyar nyelven közölte a budapesti Pécsi József cikkét a Plasticca objektívről.⁶⁶ Az alcím itt „prof.”-ként, illetőleg „tanár”-ként mutatta be a jeles magyar fotóművészt, aki 1914 és 1919 között *szakoktató* volt a budapesti Iparrajziskola fotográfus-képzésében. Pécsi ugyanis a budapesti kereskedelmi iskolai érettségi után Münchenben, a fentebb már érintett Emmerich igazgatta közép szintű szakiskolában szerzett 1910-ben szakképesítést. A kitűnő magyar fényképész, aki 1923-ban a Budapest belvárosi Dorottya utcában vezetett berendezését tekintve is elegáns és neves műtermet, „az éles-életlenség” szószólójaként dicsérte az e célnak megfelelő *Plasticca* objektívet. Tartalmilag ez a cikk egy ismeretterjesztő írásnak álcázott hirdetés volt.

Egy 1923 elején kelt írás arról tanúskodik, hogy Romániában ekkor még nem volt hivatalos fényképészeti szakképesítési előírás. Magyarországon a szakmát művelők számára a fotográfusi képesítés megszerzése 1920-ban vált kötelezővé. Július 30-án kelt a 61.752 számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet. Ennek értelmében „A fényképészipar [...] kézműves természeténél fogva csak hosszabb gyakorlás útján lévén elsajátítható, az 1884. XVII. t.c.

⁶⁵ Szövetségi ügyek. Lapunk, *Fotografia*, 1923/1. (jan. 30.), 18. p.

⁶⁶ PÉCSI JÓZSEF: Objectivul Plasticca / A Plasticca-objektívről, *Fotografia*, 1923/1. (jan. 30.), 14–15. p.

5. §-ában foglalt felhatalmazás alapján és a fennállott földművelés-, ipar és kereskedelemügyi minisztérium által 1884. évi augusztus hó 26-án 39.266 sz. alatt kiadott rendelet 2. §-ában foglalt jegyzék kiegészítéséül elrendelem, hogy hivatkozott törvénycikknek a képesítés igazolására vonatkozó rendelkezéseit a fényképésziparra is alkalmazni kell, vagyis a fényképészipart a képesítés igazolásához kötött mesterségek közé sorozom.”⁶⁷

A romániai fényképész képesítés hiányában a *Fotografia* cikkírója, a kolozsvári Gárdi Imre e téren a következő célt jelölte meg. Olyan szabályozás („miniszteri rendelet, vagy törvényhozási intézkedés”) lenne kívánatos, amely csak „szakfényképészek”-nek ad iparüzési jogot, engedi meg műterem fenntartását, teszi lehetővé tanulók képzését és segédek tartását. Ez a Gárdi által megfogalmazott követelmény tehát arról is tanúskodik, hogy ekkortájt Romániában nem volt iskolarendszerű fotográfus szakképzés sem. (A magyarországi intézményes fényképészképzés Budapesten az Ipar-rajziskolában 1914 őszétől működött.) A *szakfényképész* minősítés kritériumait a kolozsvári szerző a következőkben jelölte meg. Rendes tagsági státusz az országos szövetségben; legalább 10 éves önálló fényképészi gyakorlat, vagy jó eredménnyel teljesített vizsga a szövetség erre a célra létrehozott vizsgáló bizottsága előtt. A jogi szabályozásnak szankciókat is kellene tartalmazni; az iparjog nélküli, pénzért vagy egyéb ellenszolgáltatásért végzett fényképezés büntetéssel járna. Gárdi Imre ugyancsak büntetendőnek minősítette az iparjog nélküli vándorfényképezetet, valamint a fényképészeti iparban elterjedt ügynökösködést is.⁶⁸ Egyelőre nincs ismert forrás arra vonatkozólag, hogy ezeknek a kívánalmaknak lett-e valamilyen gyakorlati következménye, vagy akkor pusztán ideális elképzelés maradt a hivatásos fényképészek jogállásának hivatalos rendezése.

A magyar–román fotográfiai kapcsolatok fontos fejleménye volt, hogy ha némi késéssel is, de 1923 februárjában a *Fotografia* hírt adott a *Fotóművészeti Hírek* 1921 májusában Budapesten történt indulásáról. Tartalma miatt ezt célszerű fakszimilében is megidézni.

A magyar kezdeményezésre létrehozott romániai szövetség, és a *Fotografia* népszerűségét mutatja a hivatásos fényképészek körében egy 1923-as írás, amelyet a vajdahunyadi Csonka Gézáne küldött a lapnak. A fényképésznő egykori férje, Csonka Géza a 19. század végén és a századfordulón neves műtermet vitt Marosvásárhelyen, majd Vajdahunyadon, a Teleki úton. „Hálásnak kell lennünk mindazon kitűnő műveltségű szakférfiak iránt – írta az elhunyt férje örökébe lépett Csonka Gézáne –, kik sem erkölcsi, sem anyagi ál-

⁶⁷ A kereskedelemügyi m. kir. miniszter 1920. évi 61.752. számú rendelete valamennyi másodfokú iparhatósághoz a fényképész-iparnak a képesítéshez kötött iparágak közé sorozásáról, *Magyarországi rendeletek tára*, Ötvennegyedik folyam: 1920, kiad. a Magyar kir. Belügyminisztérium, Tisza Testvérek Könyvkereskedőcég, Budapest, 1920, 943. p.

⁶⁸ GÁRDI Imre: Összes kartársaimhoz, *Fotografia*, 1923/2. (febr. 28.), 2. p.

dozattól vissza nem riadva megalkották az országos szövetséget, megindították és nagy áldozatokkal fenntartják a lapot. Nekünk pedig elengedhetetlen erkölcsi kötelességünk, hogy egyletünket és lapunkat szívvel-lélekkel támogassuk, minden erőnkkel megszilárdítsuk, hogy mindkettő egész életünkön át vezérfonalunk és támogatónk legyen.⁶⁹

FOTMŰVÉSZETI HIREK amatőr és művészetfotográfiai folyóirat cím alatt dr. Fekete Sándor szerkesztésében Budapesten, fényképészeti szaklap jelenik meg, mely nagyon jó reprodukciókat és kitűnő szakkikkekkel hoz. Hírek című rovatában pedig a fényképészeti élet minden ágából nyújt tájékoztatást, fényképművészeti előadásokról, kitűzött pályázatokról stb. tudósításokat ad. Minthogy pedig minket tisztán a fényképészeti ipar és művészet vezet minden ténykedésünkben — és minden sorában a „Fotóművészeti Hírek”-et is, — nyugodtan ajánlhatjuk minden magyarajku fényképész-kartársunk becses figyelmébe. Előfizetési ára egész évre 400 korona. Szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, IV., Egyetem-utca 2.

Fotografia (Cluj/Kolozsvár), 1923/2. (febr. 28.) 12.

Az ismert anyagi nehézségek ellenére a *Fotografia* című folyóiratban időnként jelentek meg műnyomó papíron fényképek is. Ezek közül érdemes bemutatni Fekete László két műtermi felvételét. Fekete Marosnémetiben (Hunyad vármegye) született 1889-ben. Bécsben szerzett filmoperatóri ismereteket, 1914-től a Proja Filmgyár, majd a Corvin Filmgyár és Filmkereskedelmi Vállalatnál dolgozott. A Transsylvania Filmgyár R. T. munkatársa volt, a kolozsvári Fotofilm műteremben fotográfusi munkásságot is folytatott, a húszas években Erdély egyik legjelentősebb professzionalista fényképészének számított. Az 1923 tavaszán a *Fotografiában* közreadott női portréja a német portréfényképezés akkor legismertebb mestere, Dührkoop hatását mutatja.

⁶⁹ CSONKA GÉZÁNÉ özv.: Egyet-mást a fényképről, *Fotografia*, 1923/2. (febr. 28.), 12. p.

megjelenítést, érdemes egy Fekete-képet ebből a lapból is felidézni. – Fekete László 1946-ban hunyt el Kolozsváron, sírja a Házsongrádi temetőben van.

FEKETE László,

Baróti Erzsi
a "Szókimondó
asszonyosság"-ból

Színház és Társaság,
1921/50. (dec. 10-
17.) 7.

1923. április 23-án este Szatmárnémetiben a Dacia-szálló kistermében alakult meg a Romániai Fényképészek Országos Szövetsége „Sätmar [Szatmár] és vidéke” tagozata. A jelenlévők szavazatai alapján a helyi tagozat választmányát az alábbi fényképészek képezték. Elnök: Scherling Antal; titkár: Szécsen Zoltán; jegyző: Kósa Gyula; pénztárnok: Aszódi Ferenc; ellenőrök: Bródiné Buzásy Anna, Gömör Béla. „Közös megbeszélések alapján végül kialakult a legóhajtottabb téma, az általános drágulás következtében szükségessé vált áremelés, valamint az árak, illetve műtermek 3 osztályba való sorolása.”⁷⁰ Ha felidézzük az 1923 márciusából megismert, fentebb idézett temesvári ártáblázatot, tanulságos összehasonlításra nyílik lehetőség. Már maga az a tény is beszédes, hogy Szatmárban a fényképészek kívánatosnak tartották, hogy a műtermeket (és egyben a szolgáltatási árakat) ne két, hanem három kategóriába sorolják be. Temesváron – mint azt egy fentebb bemutatott táblázat jelezte – már 1910-ben 16 fényképész műterem működött, ami azt jelentette, hogy az egy fényképészre jutó lakosok száma kevesebb volt, mint Budapesten – más-képp szólva a temesvári fényképész-ellátottság jobb volt, mint a budapesti. Szatmár megye ellátottsága viszont 1910-ben a történelmi Magyarország vármegyéihez képest a gyengébbek közé tartozott.⁷¹ Más vizsgálatok jelzik, hogy van összefüggés a fényképész ellátottság és a lakosság anyagi ereje között; a tehetősebb lakosság több fényképész letelepedését, működését motiválta. (Van továbbá korreláció a lakosság nemzetiségi megoszlása, illetőleg iskolázottsági szintje között is.) A szatmári fényképészek bizonyára felmérték, hogy náluk alacsonyabb szolgáltatási árakra is van igény; a műtermek (és ennek megfelelően az árak) nagyobb mértékű differenciáltsága valószínűleg ezzel függött össze.

⁷⁰ Jegyzőkönyv, *Fotografia*, 1923/5. (máj. 30.), 14. p.

⁷¹ ALBERTINI: *Magyar fotótörténet sorozat...*, 85. p.

A szatmári fényképészek a következő műtermi (személyi és ár) osztályokat állapították meg. Első osztály: Scherling Antal, Brodiné Buzási Anna, Szécsen Zoltán. Második osztály: Aszódi Ferenc, Gömörly Béla, Császlav Erzsébet, Kósa Gyula, Tóth S. Imre. Harmadik osztály: Grünbaum Herman, Kerényi Sándorné. Mint az a továbbiakban látható lesz, a harmadik osztályba besorolást nyerőknek nemcsak a szolgáltatási áraik voltak alacsonyabbak az első kettőnél, hanem a szolgáltatás körük is szűkebb volt.

10. táblázat
Elsőosztályú árak

A fényképek száma és fajtája	Ár (lej)	Utánrendelés - 1 db	Ár (lej)
3 vizit igazoló	70.-	-,-	20.-
3 -,- ragasztva	85.-	-,-	25.-
3 kabinet kis karton	250.-	-,-	60.-
3 -,- adjusztált	300.-	-,-	80.-
3 18×24	500.-	-,-	150.-
6 db levlap 9-12-ről	180.-	-,-	25.-
-,- 10-15-ről	200.-	-,-	25.-

11. táblázat
Másodosztályú árak

A fényképek száma és fajtája	Ár (lej)	Utánrendelés - 1 db	Ár (lej)
3 vizit igazoló	60.-	-,-	15.-
3 -,- ragasztva	70.-	-,-	20.-
3 kabinet kis karton	200.-	-,-	50.-
3 -,- adjusztált	240.-	-,-	60.-
3 18×24	400.-	-,-	120.-
6 db levlap 9-12-ről	140.-	-,-	20.-
-,- -,- 0-15-ről	160.-	-,-	20.-

12. táblázat
Harmadosztályú árak

A fényképek száma és fajtája	Ár (lej)
3 vizit igazoló (gyorsfénykép)	50.-
6 db levlap 9-12-ről	120.-
6 -,- 10-15-ről	130.-

Valamennyi osztály esetében „tisztviselőknek és deákoknak 10% engedmény”. Úgy látszik, hogy a szatmári fényképészek ismerték a potenciális megrendelőket, mert abban is megállapodtak: figyelmeztetni kell a közönséget, hogy az áraknak legalább a fele előlegként kifizetendő, utánrendelést pedig csak a teljes összeg kifizetése esetén vesznek munkálatba.⁷² Az óvatosságra meg is volt az ok. Romániában ebben az időszakban – Magyarországhoz hasonlóan – jelentős infláció volt. 1923-ban az előző évhez képest a kenyér 26, a marhahús 44, a cukor 46, a tej 51%-kal lett drágább. Érthető, ha a lakosság a nem létszükségleti cikkek esetében szűkebben bánt a kiadásokkal. Magyarán mondva – különösen Szatmár megyében – az óvatlan fényképészek könnyen veszteséget szenvedhettek el.

1923. november 23-án Gyulafehérváron (Alba-Iulia) a Romániai Fényképészek Országos Szövetsége közgyűlést tartott. Ezt második kongresszusként is szokták aposztrofálni. Bár a *Fotografiában* október 31-én közreadott meghívó tanúsága szerint a szervezők „a Romániában lakó összes fényképész hölgyeket és urakat” tisztelettel meghívák (a lap ezúttal kéthasábos formában, első helyen román, második helyen magyar nyelven jelent meg),⁷³ a kongresszus – ugyancsak két nyelven közölt – jegyzőkönyve szerint a rendezvényen az alábbi fényképészek jelentek meg. Adler Oszkár (Braşov/Brassó); Bach Artur (Alba-Iulia/Gyulafehérvár); Benach Mózes (Turda/Torda); Cloos Viktor (Şebeşul-săsesc/Szászsebes); Csonka Gézáne özv. (Hunideoara/Vajdahunyad); Dlujánszky Oreszt és Oresztne (Blaj/Balázsfalva); Fisch Ferenc (Timişoara/Temesvár); Fischer Emil (Sibiu/Nagyszeben); Gárdi Imre (Cluj/Kolozsvár); Hirsch Pálma (Teiuş/Tövis); Horváth Bálint (Aiud/Nagyenyed); Horváth Béla (Ujoara de Murăş/Marosújvár); Horváth Viktor (Târgul-Mureş/Marosvásárhely); Huszthy Mátyás (Baia-Mare/Nagybánya); Huszthy Zoltán (Careii-mari/Nagykároly); Klingsberg, Adolf (Bucureşti); Kovács István (Odorheiu/Székelyudvarhely); Koziarsky Vilmos (Deva/Déva); Mayer Jenő (Alba-Iulia/Gyulafehérvár); Nagy Géza (Arad); Papp Ferenc (Kézdivásárhely); Petri Valdemár (Gyulafehérvár); Pop, Eduard (Ploieşti); Schwartz Gizi és Cili (Alba-Iulia/Gyulafehérvár); Sternád Albert (Alba-Iulia/Gyulafehérvár); Szabó Jenő (Sighişoara/Segesvár); Szécsen Zoltán (Sătmar/Szatmár[németi]); Szenetra József (Timişoara/Temesvár); Weinrich Samu (Timişoara/Temesvár).⁷⁴

Számszerűsítve: 21 településről 29 fő képviselte az erdélyi fényképészeket, 2 fő jött a Regátból (Ploieşti, Bucureşti). A fővárosból érkezett Adolf Klingsberg személye a történet további részében fontos lesz.

Ha megnézzük, hogy az erdélyi fényképészek a háború előtti vármegye beosztás szerint mely területekről érkeztek a kongresszusra, a kép a követ-

⁷² Jegyzőkönyv, *Fotografia*, 1923/5. (máj. 30.), 15. p.

⁷³ Invitare / Meghívó, *Fotografia*, 1923/10. (okt. 31.), [1.] p.

⁷⁴ Kongresszusi jegyzőkönyv, *Fotografia*, 1923/11. (nov. 30.), [1.] p.

kező: Arad, Alsó-Fehér, Brassó, Háromszék, Hunyad, Kolozs, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Szatmár, Szeben, Temes, Torda-Aranyos, Udvarhely. A térképre pillantva az látható, hogy ezek a helyszínek kis híján befedték Erdélyt.

A rendezvényt Petri Valdemár (Petri Wilhelm/Vilmos) országos elnök nyitotta meg. Bevezetőjében annak a véleményének adott hangot, hogy az előző évi kolozsvári első országos gyűlésen kialakult optimista várakozás nem vált valóra. „Ez annak volt a következménye, hogy a romániai fény-képészek soha egyesületi életet nem éltek, bennök az összetartozás és szolidaritás érzése és szükségessége ki nem fejlődött és így a vezetőség minden fáradozása és a lapnak, a *F o t o g r a f i á*-nak [kiemelés az eredeti szövegben – A. B.] minden buzdítása igen csekély reális eredményt ért el.”⁷⁵ Petri kitért a fényképészeknek a laphoz fűződő viszonyára is. „A lap, amely tulajdonképpen nem tudományos szaklap[nak], mint inkább agitációs és szervező lapnak indult – indokolatlan kritikának lett kitéve –, ahelyett, hogy méltányolták volna az óriási kiadásokat, melyeket igényelt; habár magántulajdon, de minden számában annyi teret nyújtott a szövetségnek, amennyire szüksége volt.”⁷⁶ Az országos elnök az eredménytelenség, a meg nem értés miatt lemondott funkciójáról, s bár éljenző közbekiáltások mellett többen marasztalták, ő kitartott lemondási szándéka mellett.

Mayer Jenő ügyvezető titkár tájékoztatta a résztvevőket az alapszabályok jóváhagyásra történt felterjesztéséről. A kolozsvári *primária* a kongresszus után a dokumentumot 22431/1922. szám alatt benyújtotta a Kolozs megyei *prefecturához*, onnan még az előző év december 22-én 942/922 szám alatt továbbították a belügyminisztériumnak, de a sürgetés dacára a jóváhagyás még nem történt meg.⁷⁷ Mivel azonban elutasítás sem esett meg, a fennálló rendelkezések értelmében a szövetség működése jogszerűnek tekinthető, vélekedett az előterjesztő. (A jóváhagyás a hivatalos indoklás szerint azért késett, mert tervezetnek a segéd- és tanulószemélyzet viszonyaival foglalkozó pontjait illetően a Belügyminisztérium a Munkaügyi Minisztérium állásfoglalását várta.)

A jegyzőkönyvből fény derül a szövetségen belüli személyi konfliktusokról, ellentétéről is. Mayer Jenő ügyvezető titkár arról tájékoztatta a résztvevőket, hogy a jelen év (vagyis 1923) elején Joanovics György lemondott az ügyvezető elnöki funkcióról, s helyette Dunky Ferenc alelnök vezette és vezeti jelenleg is (1923. november 23-án) a szövetség ügykezelését.⁷⁸ Ennek az eseménynek az előzményei ismertek. A lemondást személyes konfliktus idézte elő. Egy 1923. február 7-én lefolytatott kolozsvári helyi csoport megbeszélésen jelentette be a helyi tagozat elnöke Dunky Ferenc, hogy Joanovics György

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Uo., 2. p.

⁷⁷ Uo., 3. p.

⁷⁸ Uo., 3. p.

lemondott a szövetség ügyvezető elnöki pozíciójáról, s javasolta, hogy kérjék meg Joanovicsot a lemondás visszavonására. A jelenlévők azonban ezt a javaslatot nem fogadták el, mivel Joanovics a helyi csoport által 1922. november 10-én elfogadott árszabást magára nézve nem ismerte el. Bátyi Lajos, aki Joanovics hozzáállása miatt korábban lemondott az országos és a helyi tagozat titkári funkciójáról, most visszavonta lemondását, mivel Joanovics távozása folytán „a kartársi szolidaritás és haladás útját szabadnak látja”.⁷⁹ A történetek alapján egyértelmű, hogy a személyes ellentétek mögött az anyagi érdekek (szolgáltatási árak megállapítása) ütközése állt, amely ebben az esetben töréshez is vezetett. Megemlíthető, hogy ebben az időszakban, az 1920-as évek elején Magyarországon is a hivatásos fényképészek között hasonló, anyagi okokból motivált ellentétek voltak – ez a szakma lapja, a *Magyar Fotográfia* közleményeiből érzékletesen kiderül.

A gyulafehérvári kongresszuson felszólaló marosvásárhelyi Horváth Viktor elégedetlenségének adott hangot a korábbi vezetőség működésével kapcsolatban, az anyagi eredetű konfliktus e mögött is érzékelhető. A vezetőség Horváth szerint „...már kezdettől rosszul volt összeállítva. Azt nézték, hogy gazdag ember legyen a szövetség élén, nem pedig azt, hogy szakemberek, agilis és tehetséges fényképészekből álljon a vezetőség, akik képesek és akarják teljes erővel a szövetséget kiépíteni és megszilárdítani és azért nem volt eredmény.”⁸⁰

A rendezvényen megválasztották az új vezetőséget. A díszelnök Petri Valdemár (Gyulafehérvár) lett – aki ekkor a *Fotográfia* folyóirat technikai vezetője volt. Az országos elnöki funkciót átmenetileg nem töltötték be. Ügyvezető elnök Fischer Emil (Nagyszeben). Alelnökök: Horváth Viktor – úgy látszik, Horváth fentebb idézett kritikus hozzáállása meghozta gyümölcsét –, Szenetra József (Temesvár), Gárdi Imre (Kolozsvár), Nagy Géza (Arad). Országos titkár: Bátyi Lajos (Kolozsvár); ügyvezető titkár: Mayer Jenő (Gyulafehérvár); pénztárnok: Adler Oszkár (Brassó).⁸¹ Látható, hogy 1923 végén az országos szövetség összes tisztségviselője erdélyi magyar fényképész lett.

Ezen az összefüggésben érdekes, a szakmai sajtóorgánumot érintő fejlemény is történt: „Horváth Viktor tett előterjesztést, hogy egy minden magánérdektől mentes szaklapot kell létesíteni. Ő gondoskodni fog a lap anyagi alapjának összegyűjtéséről, hogy a lap fennállása biztosítva legyen. Kéri Petri urat, hogy addig a »Fotográfia«-t továbbra is tartsa fenn és bocsássa a szövetség rendelkezésére. Miután Petri ezt készségesen megígérte, a közgyűlés az előterjesztést elfogadta.”⁸²

⁷⁹ Szövetségi ügyek, *Fotográfia*, 1923/2. (febr. 28.), 16. p.

⁸⁰ Kongresszusi jegyzőkönyv..., 3. p.

⁸¹ Uo., 3. p.

⁸² Uo., 3. p.

Sajátos, az akkori magyar-román fotográfiai kapcsolatokat beszédesen jellemző esemény is történt: „A közgyűlés elhatározta, hogy Adler Oszkár, Horváth Viktor és Pop Eduard személyében bizottság utazzon Bukarestbe, akik Klingsberg Adolf előkészítése után és segítségével, a bukaresti fényképészekkel a regáti kartársak szervezését intézze.”⁸³ Ez azt jelentette, hogy a szervezet valóban országossá tétele magyar kezdeményezésére kezdődött meg.

Arról is döntés született, hogy a kongresszuson „hosszas tanácskozás után” elfogadott munkaár táblázatot, amelyet az összes fényképész számára irányadó mértéknek szántak, a *Fotografia* következő számában közreadják. A „hosszas tanácskozás” kevébé eufemisztikusan fogalmazva nyilvánvalóan kemény érdekegyeztetést, parázs vitát jelentett. A megállapodás nyomán létrejött ártáblázatot a fényképészeknek ki kell vágni a lapból, s egy kartonlapra felragaszva közzé kellett tenniük a műtermükben. A központi ármeghatározás pozitív lépésnek minősíthető, mert országosan kordában kívánta tartani a szolgáltatói árakat. Egyelőre nincsenek források arra vonatkozólag, hogy ennek a szándéknak a valóságban mennyire sikerült érvényt szerezni.

Horváth Viktor marosvásárhelyi fényképész a gyulafehérvári kongresszusi felvetése folytatásaként 1924. január 14-én kelt írásában részletesen beszámolt egy új szakmai lap indítására vonatkozó erőfeszítéseiről. Ekkor finomította a *Fotografiára* korábban tett bíráló megjegyzéseit. Hangsúlyosan elismerte Petri Waldemárnak a lap létesítése és fenntartása érdekében folytatott eddigi áldozatos munkáját „...hibája csupán az lehet, hogy a lap szerkesztését olyan egyénre bízta, akinek a Fotografiához halvány sejtelve sincsen...”⁸⁴ Nehéz megítélni, hogy az eredeti kéziratban a *Fotografiáról* mint lapról akart-e Horváth véleményt nyilvánítani, vagy a szót kis kezdőbetűvel írva a szerkesztőnek általában a *fotografiára* való hozzá nem értéséről kívánt szólni. A továbbiakban arról számolt be, hogy több mint 200 körlevelet küldött szerte az országban az általa tervezett lap anyagi megalapozása érdekében, „...ez idáig egy nagyon szép összeg lett biztosítva...” – mondta némi germanizmussal Horváth – bár a kereskedők legnagyobb része nem válaszolt. Kissé fenyegetőleg kilátásba helyezte, hogy mind a támogatni szándékozók, mind a választ nem adók névsorát nyilvánosságra fogja hozni „...hadd tudja meg a Romániában lévő összes fényképész, hogy kik támogatják, vagy nem támogatják érdekünket.”⁸⁵ Felszólította továbbá a fényképészeket, hogy csak a támogatási szándékot mutató kereskedőktől vásároljanak. Hogy a marosvásárhelyi fényképész terve egy új lap alapítására mennyire előrehaladott és komoly volt, arra bizonyosság, hogy végül illusztrációnak szánt fényképek megküldését kérte kollégáitól (a kliséket külföldön kell elkészítteteni, mert a belföldiek – értsd: romániaiak – nem megfelelő minőségűek). Emlékezetes,

⁸³ Uo., 3. p.

⁸⁴ HORVÁTH Viktor: Kartársak [!], *Fotografia*, 1924/1. (jan. 31.), 3. p.

⁸⁵ Uo., 4. p.

hogy korábban már a Fotografia szerkesztősége is ezt az utat járta. Végül adalék Horváth magabiztosságához: „Előre ígérhetem – írta a szerző – hogy hivatalos lapunk olyan szerkesztésben fog megjelenni, amely méltóan fogja visszatükrözni a mi kvalitásunkat. Már ezidáig sikerült nevezetesebb külföldi és belföldi szakírókat megnyernem munkatársnak, a kik a lapnak szellemi részét fogják vezetni.”⁸⁶ [Központosítás és helyesírás a mainak megfelelően – A. B.] Egyelőre nem ismerek forrást arra vonatkozólag, hogy ez a nagyszabású, és a jelek szerint eléggé meg is alapozott elképzelés végül miért nem valósult meg. Pillanatnyilag csak tényről tudunk: a marosvásárhelyi fényképész Horváth Viktor lapindítási terve papíron maradt.

1924 januárjától a Fotografia a Romániai Fényképészek Országos Szövetsége lapjaként Gyulafehérváron jelent meg. Szerkesztője Petri Waldemár volt. A német kapcsolat Georg Heinrich Emmerich elhunytá⁸⁷ folytán megváltozott; a borítón állandó munkatársként jelent meg Berlinből Kurt Jakobsohn⁸⁸ és a már korábbról ismert Fritz Hansen. A borító grafikailag is megújult. A szerkesztőség úgy döntött, hogy azok a szakfényképészek, fotókereskedők és amatőrök, akik a Romániai Fényképészek Országos Szövetségének rendes, vagy rendkívüli tagjai a folyóiratot ingyen kapják meg. A nem szövetségi tag amatőrök fotókereskedők által évi 60.- lej ellenében rendelhetik meg a Fotografiát. A szakfényképészek számára leszállították a hirdetési díjakat; az ún. rendes hirdetés ára cm²-ként 2,50 lej lett, az apróhirdetés pedig szavanként 2 lejbe került.⁸⁹ Ez arra enged következtetni, hogy a kiadó anyagilag megerősödött; annak ellenére, hogy az országban általános infláció ment végbe, emlékezhetünk arra, hogy 1922 nyarán mindkét fenti kategóriában 3 lejt kértek a hirdetésért.

A magyar-román fotográfiai kapcsolatok szempontjából fontos adalék, hogy az általunk már jól ismert bukaresti aktivista, Etienne Lonyai egy helyesbítő levelére reagálva gyulafehérvári szerkesztésű Fotografia a következőket írta: „...látható, [hogy] a bukaresti szervezethez már 27 tag tartozik, ezek között a legtekintélyesebb és a fővárosi társadalomban legszámottevőbb fényképészek. Újjongó örömmel üdvözlö a szövetség vezetősége az új tagokat és ottani vezetőket, mert most már bizton reméli, hogy az eddigi fáradozás és áldozatkészség nem volt hiábavaló és, hogy a szervezkedés üdvös céljait el fogjuk érni.”⁹⁰

⁸⁶ Uo., 4. p.

⁸⁷ †Professor Emmerich, *Fotografia*, 1923/11. (nov. 30.), 11. p.

⁸⁸ Nevezett német földön jeles szakíróként volt ismert – például JAKOBSON, Kurt: *Das Arbeiten mit farbenempfindlichen Platten und Filmen*, Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Berlin, 1929.

⁸⁹ Olvasóinkhoz!, *Fotografia*, 1924/1. (jan. 31.), [1.] p.

⁹⁰ Szövetség-ügyek: Helyesbítés, *Fotografia*, 1924/1. (jan. 31.), 2. p.

Szabó Jenő segesvári fényképész Gyulafehérvárra címezve 1924. január 25-i keltezéssel levelet küldött az országos szövetségnek. Arról tájékoztatta a titkárságot, hogy a segesvári tagozat tagjai megállapodtak a szolgáltatási árakban. Ezek közül a fontosabbak a 13. táblázat tartalmazza.

13. táblázat

Segesvári tagozat által megállapított szolgáltatási árak

képméret/kép szám	ár - lejben	képméret/kép szám	ár - lejben	utánrendelés ára lejben
3 visit	80.-	6 visit	150.-	25.-
3 cabinet	300.-	6 cabinet	500.-	90.-
6 lev. lap	200.-	12 lev. lap	360.-	30.-
6 barna lap	250.-	12 barna lap	450.-	35.-

„Teszem ezen bejelentésem mint szövetségi ügyet szükségszerűen, s teszem azon jó reményben, hogy ez majd követőkre talál, s rövidesen minden városban, minden helyen megértően összetartva, egy jobb jövőt teremtve magunknak, mint kollégák s igaz barátok, nem pedig kenyéririgy önző konkurensek állunk egymással szemben.” – folytatta levelét Szabó Jenő.⁹¹ Úgy tűnik – legalább is az ismert publikációk alapján –, hogy az erdélyi fényképészek egymás közötti viszonya ezekben az időkben barátságosabb volt, mint a budapesti kollégáké.⁹²

⁹¹ A segesvári tagozattól [a] következő levelet kaptuk, *Fotografia*, 1924/2. (febr. 28.), 9. p.

⁹² PALKOVICS M.: A »tisztegtelen verseny«-ről, *Magyar Fotografia*, 1924/3. (febr. 15.), 6. p.

Buzdugan, a fővárosi szervezet vezetője az 1924. május 14-i bukaresti országos kongresszuson többek között az alábbiakat mondta: „Nekünk, regáti munkaadó-fényképészeknek eddig nem volt egy olyan szervezetünk, mely megvédje szakmánk érdekeit. Ennek több oka van. A hanyagság uralkodott rajtunk, és ha ma összejöttünk, ezt azért tettük, hogy művészetünk anyagi, művészeti és erkölcsi felvirágoztatásának alapját megvessük. E nemes mozgalom megindítását nektek, kedves erdélyi kollégáinknak köszönhetjük. Az utolsó alba-julia-i kongresszuson [a Romániai Fényképészek Országos Szövetsége 1923. november 23-án Gyulafehérváron tartott közgyűléséről van szó – A. B.] célzásokat tettek sajnálatraméltó helyzetünkre és néhány ó-királyságbeli fényképész által, valamint a »Fotografia« c. szaklapunk útján értésünkre adták, hogy nem volna rossz, ha egymáshoz közelednénk. Ez az eszme visszhangra talált és az eredmény az volt, hogy Lonyai jelenlegi vezértitkár szak társunk kezdeményezésére mi bukarestiek összejöttünk és pár tanácskozás után azon eredménhez értünk, hogy az országos egyesületet meg kell teremteni és most azért gyűltünk ismét össze, hogy ezt tényleg megteremtsük.”⁹⁵

Az első napon csak román szereplők mondtak beszédeket: Pella Vespasian képviselő (Bukarest, 1897 – New York, 1952) – aki tiszteletbeli elnök lett, Anghelescu, a kereskedelmi kamara küldöttje, egy ezredes és egy ügyvéd. A kongresszus résztvevői délután megkoszorúzták az ismeretlen hős sírját, meglátogatták a Katonai Múzeumot. Este a Grand Hotel nagytermében díszvacsora következett – Lonyai szerint „A menü elég rossz volt, de ez nem akadályozta meg a jelenlévő fényképészeket, hogy jól érezzék magukat.”⁹⁶ A vacsora reggel háromig tartott, a lényegi esemény azonban május 15-én következett. „Mayer Emil (Kolozsvár) [itt bizonyára elírás történt, a szereplő az általunk már ismert Mayer Jenő lehetett – A. B.] magyar és német nyelven lefordítja az alapszabályokat [tudjuk, hogy egy alapszabályról van szó], Lonyai pedig a román nyelvű változatot adta elő.” Minden egyes bekezdést külön-külön magyarázat követte, ez a munka átnyúlt a délutáni órákba. „Ünnepélyes volt az a pillanat – írta Lonyai – mikor felolvasták azt a cikkelyt, mely a két egyesület egybeolvadását kimond[ja]. Az erdélyiek tízpercnyi gondolkodási időt kérnek előterjesztésünk megfontolására. Az erdélyi fényképészek tanácskozás céljából egy más terembe mennek át. Azonban pontosan tíz perc elteltével visszajönnek a gyűlésterembe tudomásunkra adván, hogy hozzájárulnak az egyesüléshez Midőn ezen határozatukat a gyűlésnek bejelentettem, hatalmas tapsvihár követte szavaimat, hogy az erdélyi kollégák hozzájárultak a két egyesületnek egy központi választmány vezetése alatti egybeolvadásához.”⁹⁷

⁹⁵ N. Buzdugan megnyitó beszéde, *Fotografal*, 1924/1. (aug.), 21. p.

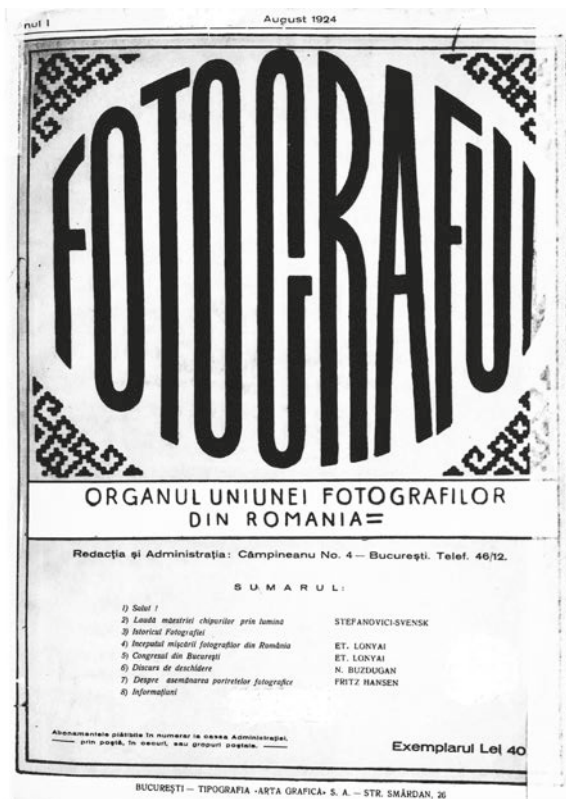
⁹⁶ LONYAI, E[tienne]: A romániai fényképészek mozgalmának kezdete, *Fotografal*, 1924/1. (aug.), 9–11. p.

⁹⁷ Uo., 11. p.

Mi történhetett valóságosan abban a bizonyos tíz percben a különteremben – ezt bizonyára soha sem fogjuk már hitelesen megtudni. Csak az bizonyos, hogy a fotográfiai szervezeti élet alapkérdése Romániában ekkor hosszú távra eldőlt.

1924 júniusában a *Fotografia* kiadóhivatala háromnyelvű híradásban közölte, hogy a nehéz gazdasági viszonyok a papír és a munkabérek állandó emelkedését idézik elő, ezért a lap árait július 1-től növelni kényszerülnek. Az évi 12 szám előfizetési díja ettől kezdve 120.-, a féléves 60.- lej. Egy szám 10 lejbe fog kerülni.⁹⁸ – Ez a januári 5.- lejhez képest tekintélyes áremelés volt.

1924 augusztusától Bukarestben megindult a *Fotograficul* című román, magyar és német nyelvű szakmai folyóirat kiadása. Figyelmet érdemel az első számban közölt alcím: „Organul Uniunii Fotografilor din Romania” (Románia Fényképész Szövetségének folyóirata). Egy szám ára ekkor 40.-, az éves előfizetés ára 300.- lej volt. (A Gyulafehérváron szerkesztett *Fotografia* egy száma ugyanekkor 10.-, éves előfizetése 120.- lejbe került.)⁹⁹

⁹⁸ Olvasóinkhoz!, *Fotografia*, 1924/6. (jún. 30.), [16.] p.

⁹⁹ Előfizetési ár, *Fotografia*, 1924/8. (aug.), 16. p.

A »Fotograful« aláírással megjelent beköszöntő a szakmai egység jegyében született:

Sok próbálkozás után, ami épp egyesületünk jelenlegi viszonyai miatt volt eredménytelen, végre sikerült megjelenem Köztetek.

Az a nehéz feladat áll előttem, hogy művészetünk szétszórt erőit szétépítetlen köteléssel gyűjtsem össze, hogy az egymással össze nem férő kedélyeket lecsendesítsem, hogy ily módon ügyünk győzelmét biztosíthassam.

E cél eléréséért mindnyájatok segítségét kérem. Hagyjatok fel a szenvedélyeskedéssel, gyűlölettel és bosszúval, mert ezek csak eszményeink diadalát akasztják meg és legyetek rajta, hogy köztünk a szeretet, a kollegialitás és egyetértés uralkodjék. Helyzetünk javulásához ez feltétlenül szükséges.

Kollégák az ország bármely részéből, Üdvözöllek Benneteket. Most pedig Isten segítségével munkára!¹⁰⁰

Etienne Lonyai a *Fotograful* első számában a romániai fényképészek első kongresszusaként interpretálta a bukaresti egyesítő rendezvényt. (Ebből később vita kerekedett, mert a magyar fényképészek számon kérték a szerzőn az ő kezdeményezésük nyomán megszervezett két korábbi kongresszust.) Lonyai örömeinek adott hangot, hogy sikerült véget vetni a korábbi apatikus állapotnak, s megkezdődött az egész országra kiterjedő szakmai szervezkedés. „Először erdélyi kollégáink indították meg a mozgalmat, jobban mondva ők ébredtek a valódi helyzet tudatára, szövetkeztek, hogy tanulmányozzák művészetünk jelenlegi szomorú állapotát. Dicséretre méltó azon segítség, melyet a gyulafehérvári Hubertus, illetőleg Wilhelm Petri cég nyújtott, eltekintve azon érdekek[től] vagy okoktól, melyek egy szaklap kiadására készítették. Be kell őszintén vallanunk, hogy a »Fotografia« c. szaklap szerény segítsége nélkül nem lett volna szerencsénk összegyűlni és egynéhány kellemes pillanatot kollegiális együttérzésben eltölteni.”¹⁰¹

A román szövetségi titkárnál egyértelműbb elismerést nehéz lenne megfogalmazni. Megemlítenő, hogy a korábbiakban megidézett Adrian-Silvan Ionescu által írt angol nyelvű román fotótörténeti feldolgozások nem ejtenek szót a magyar fényképészeknek a szervezeti életben betöltött egykori szerepéről.

A *Fotograful* második számában Mayer Jenő, a *Fotografia* korábbi, első szerkesztője Kolozsvárról igen szívélyes hangnemben köszöntötte az új lapot. „Végtelen öröm fogta el szívemet, mikor a *Fotograful* első számát megpillantottam. Az érzések tengernyi özöne és az ezekből kiemelkedő gondolatok áradata mind ezt zúgták: »Nem hiába dolgoztál.« Igen, hiszen dolgoztam, fáradtam, buzdítottam írásban és szóban két éven keresztül, míg végre kialakult a

¹⁰⁰ Üdvözöllek Benneteket!, *Fotograful*, 1924/1. (aug.) borító belső

¹⁰¹ LONYAI Et[ienne]: A romániai fényképészek első kongresszusa, *Fotograful*, 1924/1. (aug.), 19. p.

fényképészeket összekötő országos érdekeltség, mely azután a »Fotograful«-t szülte. Légy üdvözölve, drága »Fotograful«, fogadjon téged minden romániai fényképész és a fényképészethez a legcsekélyebb közzel bíró becsületes ember igaz örömmel! Ápoljon és gondozzon téged mindenki, aki ennek a szép iparművészeti foglalkozásnak művelője, barátja és támogatója. Első számod megjelenése alkalmából szívből kívánom, gyarapodjál anyagi és erkölcsi erőben, légy a romániai fényképészek ügyének hatalmas támogatója, előrevívője, vezére, úgy a művelődés, mint a gyarapodás életadó munkájában. És ti, fényképészek itt Nagyromániában, legyetek bármely nyelvűek vagy felekezetűek, ne felejtsetek egy pillanatra sem, jusson eszetekbe, hogy mindnyájan, különbség nélkül fényképészek, iparművészek vagytok, közös az érdeketek, közös a célotok; tegyétek erőssé és naggyá a »Fotograful«-t, mert csak így válhatik az a ti legerősebb életforrásotok[ká] e földön.”¹⁰² Ezt a szó szerint himnikusnak nevezhető szöveget a *Fotograful* vezércikk gyanánt hozta (a magyar változatot némi nyelvhelyességi és helyesírási hibákkal, amiket a jelen idézet eltakar).

Történt ez azután, hogy a most már Bukarestben székelő szövetség nem állt a meglévő, országos hatókörű, ám Gyulafehérváron szerkesztett és kiadott *Fotografia* mellé, hanem konkurens orgánumot hozott létre.

A *Fotograful* indulása problematikusnak bizonyult. A lapot eredendően havi periodikumnak tervezték – „Megjelenik minden hó 15-én” – mondta a fejléc. Ehhez képest az 1924. évi első és második (augusztusi és szeptemberi) szám után a harmadik csak 1925 januárjában jelent meg. A bukaresti szerkesztőség hangot is adott elégedetlenségének, nem burkoltan az erdélyi fényképészeket okolva a sikertelenségért. „Egyes szaktársak, különösen pedig a csatolt részeken élő szaktársak, azt a benyomást keltik, mintha mindenkorra várakozó álláspontot akarnának elfoglalni. Nem érdeklődnek az iránt, hogy mi milyen módon tesszük lehetővé folyóiratunk megjelenését és közömbösen tekintik minden e folyóirat létének biztosítására irányuló fáradozásunkat.”¹⁰³

Finom megfogalmazásban azt mondhatnánk, hogy ez a lap a *Fotografia* nyomdokain haladt, érdesebben szólva viszont az történt, hogy a *Fotograful* „Lenyúlta” a *Fotografia* korábbi kapcsolatait. „A központi választmány egyelőre Fritz Hansen közreműködését nyerte meg...” – olvashatjuk a *Fotograful* indító számában.¹⁰⁴ (Tudjuk, hogy Fritz Hansen korábban a *Fotografia* munkáját segítette.)

Tanulságos ugyanakkor, hogy politikai síkon a bukaresti lap szerkesztősége 1925 elején figyelmet érdemlő kisebbségi (román-magyar, román-német) viszonyok megteremtési szándékának adott hangot. Egy Iliescu Leontin nevű szerző e tárgyban közölt cikke nyilvánvalóan szerkesztőségi egyetértéssel látott napvilágot. – Iliescu 1880. június 18-án született Bukarestben, Turnu

¹⁰² Üdvözet a »Fotograful«-nak, *Fotograful*, 1924/2. (szept.), [3]-4. p.

¹⁰³ Felvilágosítás, *Fotograful*, 1925/3. (jan.), [1.] p.

¹⁰⁴ *Fotograful*, 1924/1. (aug.), 37. p.

Severinben (Szörényvár) járt középiskolába, majd a bukaresti egyetem bölcsészkarán szerzett diplomát. Költő és újságíró lett; egy sor újság és folyóirat munkatársa volt.¹⁰⁵

Iliescu ebben az írásában a többség és a kisebbség jó viszonyát tartotta kívánatosnak. Szerinte ez „...a polgárok egymás közötti közelebbi megismerésén alapszik, társadalmi osztályra, nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül.”¹⁰⁶ A cikk írója így folytatta gondolatmenetét: „A romániai kisebbségeknek gazdag irodalmuk van, mely nemzeti tulajdonukat lépezi. A magyar vagy német irodalom és művészet egészen véve, de azon része is, melyet erdélyi, bánáti vagy bukovinai származású írók és művészek teremtettek meg, a civilizációnak fényes esztétikai és művészeti megnyilvánulásai. A mi irodalmunknak és művészetünknek is vannak nemcsak az ország belsejében, hanem külföldön is jeles képviselői. Kölcsönös irodalmi fordítások, közös művészi megnyilvánulások, egymás közötti eszmecserék kétségtelenül odahatnának, hogy ez a két világ – mert a mai viszonyok között ugyanazon országban két világ létezik – egymáshoz közeledjen, olyan dolgokról beszéljen, amely felette áll minden politikának – egymást megértse, és ilyenképpen eltüntesse azokat az okokat, melyek csak látszólag választanak el egymástól.”¹⁰⁷ Ennek a szövegnek kétféle interpretációs lehetősége van. Az egyik az, hogy a többségi nemzet egy képviselője – a *Fotograful* című román szaklap szerkesztőségével nyilvánvaló összhangban – elismerésre méltóan türelmes, a kisebbségek kulturális, művészeti eredményeit tisztelő álláspontot foglalt el. A másik értelmezés úgy fogalmazható meg, hogy a szerző édes ostyában kívánt beadni egy keserű tényt. Azt ugyanis, hogy a magyar motiváció nyomán létrejött román szövetség úgy egyesült a korábban keletkezett magyar szervezésű szövetséggel, hogy az új egységes szervezetben a vezető tisztségeket román fényképészek töltötték be. Mint tudjuk: a politikában inkább a tetteknek, mint a szavaknak van valódi jelentősége. Ami 1924-ben a romániai fotóéletben történt, az szerves része volt az egész korszakra jellemző elrománosító, bár azt leplezni igyekvő politikai gyakorlatnak – ez a bevezetően megidézett általános történeti irodalomhoz egy kicsi, ám szorosan illeszkedő adalék.

¹⁰⁵ Újságíróként Turnu Severinben a *Dreptatea* című lapnál indult, költőként pedig 1896-ban a bukaresti *Csütörtöki Igazság* c. lapban. 1901-ben kiadta a *Poarta de Fier* (Vaskapu) c. t-severini baloldali újságot. Az 1930-as években az *Universul* szerkesztőségi titkáráként működött. A következő folyóiratoknak volt munkatársa: *Arta și literatura română*, *Revista literară*, *Noua Revistă Română*, *Revista noastră*, *Adevărul literar*, *Ovidiu*, *Revista poporului*, *Carmen*, *Pagini literare*, *Foaia populară*, *Floarea Albastră*, *Arhivele Olteniei*, *Lucafărul* (Timișoara) = Esthajnalcsillag, *Viața Basarabiei*, *Universul Literar*, stb. – Az életrajzi információkért Újvári Máriát (Kolozsvár) és Balog Lászlót (Csíkszereda) illeti a köszönet.

¹⁰⁶ ILIESCU, Leontin: Felette a politikának, *Fotograful*, 1925/3. (jan.), 2. p.

¹⁰⁷ Uo.

A *Fotografia* szerkesztősége 1924 végén negyedéves „Képeskiadás” címmel egy műmelléklet közreadását is tervezte. „A cél egyrészt bemutatni a romániai fotóművészetet a legbeszédesebb megnyilatkozásaiban, másrészt – bár korlátozott számban – egyes külföldi remekműveket is szóhoz juttatni. Minden romániai szakfényképésznek és kiváló amateurnak alkalma lesz a fotográfus társadalom és a nagyközönség előtt való bemutatkozásra. Seregszemléje, találkozóhelye lesz a fotóművészeknek a képes kiadás; műélvezet forrása, tanulmánytárgya, művészi ízlések, felfogások és ötletek tárháza; egy fórum, amelyen egyazon országból felsorakoznak egyazon szakmának kiállításra szánt legtekélyesebb produkciói. Hogy a nagyközönség minél szélesebb rétege is megismerje a képeslapkiadást, annak minden egyes számát ingyen fogjuk megküldeni az ország minden előkelő kávéháza címére.” Az olvasóktól a „Képeskiadás” évi 300 lej kifizetését igényelte volna. A nagyszabású terv, amely láthatóan a fotókultúra széleskörű országos terjesztését is megcélolta, hiszen a kávéházakba történő ingyenes küldés nyilvánvalóan ezt kívánta szolgálni, kellő érdeklődés hiányában – bár Huszthy Mátyás Nagykárolyból és Szécsen Zoltán Szatmárról üdvözölte az elképzelést – végül nem valósult meg.¹⁰⁸

1925 elején éles konfliktus robbant ki a gyulafehérvári *Fotografia* és a bukaresti *Fotograful* között – bár úgy tűnik, hogy ebben nem a *Fotografia* szerkesztősége volt a kezdeményező; a magyar működtetésű lap inkább csak teret nyújtott egy vitához. A kiindulási pont – mint az egy februári közleményből kiderül – az volt, hogy a Brassó és Környéke Fényképészeinek Egyesülete sokszorosított körlevelet küldött a romániai fényképészek és fotókereskedők számára, amelyben meghívták őket egy május 6-án, 7-én Brassóban tartandó országos kongresszusra és „középeurópai” fényképkiállításra. Itt kell megjegyezni, hogy a tervről a bukaresti *Fotograful* januári számában a „Hírek” rovatban szintén információt adott. „A folyó év május havában Brassóban tartandó évi kongresszussal egyidejűleg a központi választmány és a brassói kerületi választmány az ez irányban létrejött egyezkedés szerint fényképészeti kiállítást fognak rendezni fényképészek, műkedvelők és a fényképészeti ipar számára. Részletesebb tudósításokkal szolgál az Egyesület központja, Str. Câmpineau 4. Nem hallgathatjuk el, hogy a gondolat e kiállítás rendezésére a brassói Lang, Adler és Puskás uraktól származik.”¹⁰⁹ E híradásból kiderül, hogy bár a kezdeményezés brassói volt (Lang [Henrik] a helyi szervezet elnökeként, Puskás [Gerő] a titkáraként, Adler [Oszkár] pedig a 19. századra visszatekintő neves fényképész dinasztia leszármazottjaként rendelkezett jó hírnévvel), a brassóiak a tervezési stádiumban egyeztettek a szervezet bukaresti központjával, s mint egy későbbi reagálásból látható lesz, elképzelésükről ők a központ teljes egyetértésével bírtak.

¹⁰⁸ A *Fotografia* műmelléklete, a »KÉPESKIADÁS«, *Fotografia*, 1924/11. (nov. 30.), 2. p.

¹⁰⁹ *Hírek*, *Fotograful*, 1925/3. (jan. [!]), 7. p.

E terv realizását erőteljesen megkérdőjelező Sternád Albert gyulafehérvári fényképész tételesen 6 pontban sorolta fel kifogásait a *Fotografiához* küldött írásában – föltételezve azt is, hogy a felhívást „külföldi fotógyárosok” is megkapták. Sternád írását a lap a „Nyílt tér” rovatában adta közre, megjegyezve, hogy „Ezen rovatért a szerkesztőség nem vállal semmilyen felelősséget.”¹¹⁰ – Utólag természetesen nehéz tisztán látni: valóban csak „a postás” szerepét vállalta a *Fotografia* szerkesztősége, vagy egy háttéregyeztetés nyomán (gyulafehérvári íróról és lapról van szó!) a kritikával a lap gazdái is egyetértettek, csak nem akarván nyílt összetűzést vállalni, a szembenállás felelősségét Sternád vállalta.

Sternád Albert kritikája az első pont szerint alapvetően a brassói Láng Henrik, mint a kiállítási felhívás egyik aláírója (aki a brassói szervezet elnöke volt) ellen irányult, rákérdezve arra, hogy a mostani nehéz anyagi helyzetben milyen garanciái vannak a rendezvény sikeres megtartásához. A második pont még kényesebb kérdést vetett fel: milyen hasznot remélnék a kiállításból a rendezők, mi több: „... minő gyönyörű haszonrészesedés van kikötve az országos egyesület szinte üres kasszája részére?” A harmadik pontban Sternád a nyílt, széleskörű előzetes konzultációt hiányolta, fölvetve a kérdést, hogy „...csupán a nemesvalutájú külföldi fotógyárosok benevezései a fontosak?” A kritikus kilátásba helyezte a „középeurópára” [sic] fiaskót is. A negyedik pontban a gyulafehérvári fényképész hiányolta a felhívásból a kiállítás programját és a benevezési árak megadását (alkudozási esélyt sejtve ez utóbbi hiány mögött). A városok közötti vetélkedésre is fény derül Sternád felvetéséből: „hol van az megírva, hogy Nagyrománia városai között kizárólag Brassó tudná a sikert szállítani?” Az ötödik pontban megjelenik a *Fotograficul* kritikája is: hol késik az [országos] egyesület lapjának megjelenése, amelyben eszmecsere kellett volna folytatni erről a tervről? A hatodik pontban Sternád bírálata indokaként arra a sikerre hivatkozott, amit 1893-ban még mint fiatal petrozsényi fotográfus egy budapesti kiállításon elért (ott egykor „elismerő oklevel”-et szerzett).¹¹¹

A személy szerint Láng Henriknek szóló támadásra nem az érintett, még csak nem is a kiállítást kezdeményező, kritizált brassói kerületi választmány, hanem az akkor már az országos szövetség elnöki funkcióját betöltő Etienne Lonyai válaszolt – Bukarestből a *Fotograficulban*. (A lap ugyan-ezen számában közreadta a brassói fénykép és fényképészeti ipar kiállításának szabályzatát.) Lonyai szerint „...a Brassóban tartandó kongresszust és kiállítást a meghasonlás atmoszférájába törekszik borítani egy megbízott személy, melynek az a rendeltetése, hogy bizonyos üzleti érdekeit szolgálja egy reklámlapnak, amelyet semmiféle közösség nem fűz a romániai fényképészek szervezeté-

¹¹⁰ STERNÁD Albert: Középeurópára [sic!] szóló fényképészeti kiállítás Brassóban?!, *Fotografia*, 1925/2. (febr.), 11. p.

¹¹¹ Uo., 11-12. p.

hez.” Lonyainak kissé rövid volt a memóriája, vagy pontosabban mondva az szelektíven működött. A szövetség országos elnökeként elfelejtette azt az állásfoglalását, amit fentebb már idéztem a *Fotograful* 1924. évi 1. (augusztusi) számából. A tisztánlátás érdekében ezt most újra bemutatom. „A folyóiratot – írta a *Fotografiáról* Bukarestben 1924 nyarán Lonyai – amely az első szervezkedési mozgalmat indította meg, sokan megkritizálták, azt mondván, hogy a szervezkedési eszme burkolat alatt egyéni érdekeket szolgál. Mi kötelesek vagyunk azonban beismerni azt, hogy a W[aldemar/Wilhelm/Vilmos] Petri cég a propaganda folyóirat kiadásával nem jutott pénzbeli előnyökhöz, hanem a fényképészek ügyét szolgálta. Ezen cég érdeme annál inkább figyelemre méltó, mivel jelenleg is anyagi áldozatokat hoz a folyóirat rendes megjelenése érdekében.” Fotótörténeti tény, hogy ez a lap tette országosan ismertté Lonyai nevét is. 1924. február végén a *Fotografia* közölte, hogy a fővárosi fényképészek szövetségének február 6-i alakuló ülésén a szerveződés kezdeményezője Lonyai volt (tudjuk, hogy maga a fővárosi szövetség is erdélyi fényképészek kezdeményezésére jött létre). Az is itt vált országosan publikussá, hogy a vezetőségválasztás következményeként ekkor lett Lonyai az ügyvezető titkár.¹¹² Azt állítani tehát – mint azt Lonyai tette –, hogy ezt a lapot semmi sem fűzi a romániai fényképészek szervezetéhez, enyhén szólva nem felelt meg a valóságnak. A harmadik évét kezdő *Fotografia* reklámlappá degradálása – a fentebb látottak alapján – ugyancsak irreális volt. Nyilvánvaló, hogy az új, most már egyesült szövetség élén Lonyai érdekviszonyai megváltoztak, a *Fotograful*ban közölt replikája ennek a következménye volt.

Sternád nem hagyta szó nélkül Lonyai megnyilatkozását. A márciusi *Fotografia* számban – ismét a „Nyílt tér” rovatban – így reagált: „Lónyai Szaktárs Úrnak üzenem – kezdte rövid válaszát Sternád – hogy olyan finoman és előkelő stílusban nem tudok válaszolni, mint aminőben szaktárs úr »Egy válasz« címen hozzám adreszált a »Fotograful«-ban.” A gyulafehérvári fényképész úgy nyilatkozott, hogy ő csak azt akarta leszögezni – és ezt a véleményét fenntartja, hogy ilyen rövid idő alatt nem lehet sikeresen előkészíteni egy „Középeurópára [sic!] szóló fényképészeti kiállítás”-t. Végül hangot adott annak is, hogy tőle nem vonható meg az a jog, hogy a szakmát érintő közéleti vitában kifejtse véleményét.

A fentiekből az nyilvánvaló, hogy a konfliktus magva az anyagi érdekeltségek eltérésében rejlett. Kinek az oldalán állt részben vagy egészben az igazság, a ma rendelkezésre álló források alapján ez már aligha eldönthető. A történész feladata egyébként sem az ítékezés.

A kiállítás szabályzatát, amely Brassóban 1925. február 15-én kelt, a *Fotograful* Henrich Lang elnök és Puskás Gerő titkár aláírásával közölte. Ennek értelmében a megnyitást május 6-ra tervezték május 18-ig szóló nyitvatartással. A szervezők négy kiállítási osztályt alakítottak ki: 1. szakfényképészek, 2.

¹¹² Szövetségi ügyek, *Fotografia*, 1924/2. (febr. 28.), 7–8. p.

amatőrök képei, 3. „fotográfusok”, 4. fotókereskedők szakkikvei számára. A kiállítási terület négyzetméterenkénti ára a szakfényképészek számára 200.- lej, az amatőröknek 250.-, a fotográfusoknak és a fotókereskedőknek 300.- lej volt. A képkiallítási területet maximálták: ez 5 négyzetmétert tehetett ki – a vízszintes hosszúság lehetséges határa 2,5 méterben határozták meg. A fotográfusok és a fotókereskedők tetszés szerinti területet igényelhettek. A nevezés és a nevezési díjak befizetési határideje 1925. április 1. volt. A szervezők héttagú zsűri felállítását tervezték (négy szakfényképész és három más szakértő). Rögzítették, hogy kiállító nem lehet zsűritag. A kiállítók neve a zsűri döntéséig titkot képez – szolt az előírás. A szervezők egy sor díj elnyerését helyezték kilátásba.¹¹³

Fotótörténeti érdekesség, hogy mire a kiállítás májusban létrejött, a rendezvényt támogató *Fotografuľ* megszűnt (1925 februárjában jelent meg az utolsó száma) – Adrian-Silvan Ionescu fentebb megidézett feldolgozásában azt állítja, hogy a megszűnés „...az erdélyi tagok [mármint a Romániai Fényképészek Szövetsége erdélyi tagjai – A. B.] támogatásának hiánya miatt” történt.¹¹⁴ Ha az erdélyi fényképészek támogatásának hiánya képes volt 1925-ben egy országos lap megszűnését eredményezni, az egyértelműen az erdélyiek erejéről tanúskodik – akik köztudottan döntő többségükben magyarok voltak.

Végső soron a gyulafehérvári *Fotografia* adott információkat – két közleményben is – a kiállításról és a konferenciáról. A kiállításról képeket sajnos nem közölt – ennek bizonyára anyagi okai voltak; tudjuk, hogy a klisé-készítés bonyolult és drága eljárás volt annak idején. Így a kiállított képek fototechnikai/esztétikai sajátosságairól nem lehet véleményt mondani. A konferenciát illetően egy cáfolatot ismerhetünk meg. A lap májusi számában ugyanis arról olvashatunk, hogy a rendezvény bejáratánál – „Evoluția istorică a organizației fotografilor din România” cím alatt – egy olyan tudósítás volt olvasható, amely szerint a szövetség első kongresszusa Bukarestben zajlott le. „Ez aligha fedí a történelmi valóságot – írta a *Fotografia* – mert hol maradt Kolozsvár és Gyulafehérvár? Mi azt hisszük, hogy a mi szervezkedésünk alapépítményét Kolozsváron raktuk le, ahol Joanovits György és Petri Waldemár elnökle alatt az erdélyi és bánáti fotográfusaink eliteje első határozatait meghozta és a mi első álmainknak és szebb, jobb jövőért küzdő akarásainknak ezáltal komoly messzehangzó kifejezést adott. Nem vonjuk kétségbe, hogy a bukaresti kartársak Lónyai, Buzdugan, Barrasch urak képességüknél, centrális helyzetüknél és áldozatkészségüknél fogva kiváló továbbművelői lettek a már megkezdett műnek. Mindazonáltal a kolozsvári és gyulafehérvári kongresszus le nem tagadható határkövek a romániai fényképészet történetében. A fényképészeti kiállítással kapcsolatban most megtartott fényképészkong-

¹¹³ A fénykép és fényképészeti ipar kiállításának szabályzata: Körlevél az országos fényképészeti kiállítás rendezőbizottságától, *Fotografuľ*, 1925/4. (febr.), 3. p.

¹¹⁴ IONESCU: *Fotografie comercială...*, 59. p.

resszus tehát nem a második, hanem a negyedik seregszemléje Románia fotográfus társadalmának.”¹¹⁵ – A megelőző eseménytörténet ismeretében ez nem igényel kommentárt.

A kiállítást illetően a lapban látott előzetes kételkedésen túllépve a cikk a továbbiakban Adler, Puskás, Gust és Keresztes kartárs uraknak a kiállítás megszervezésért kifejtett nagy ügybuzgalmát dicsérte. Nehezményezte, hogy a képek bemutatását nem előzte meg előzetes minőségi rostálás „...így tömeghatás predominálta a kiállítási termet”. A beszámoló azt is fölvetette, hogy a zsűriben helyet foglaló festők „...csak a képek intuitív koncepcióját voltak hivatva megítélni...”; az ő fotográfiai technikai ismereteik híján maradtak díjazatlanok Szenetra, Bordán, Horváth Viktor és mások képei.¹¹⁶ A *Fotografia* Fischer Emil tájképeit, Széchy és Fischer József brómolaj (vagyis nemes eljárással készült) munkáit minősítette a személyes átélések egyéni visszaadásának. „A Helios cég képei a kitűnőbb munkák közé tartoztak. Illatos női képei, komoly metszésű férfi képei, végül pedig aktfelvételeinek mint egy fele technikában és felfogásban mintaszerűek” – olvashatjuk a továbbiakban.¹¹⁷ Megtudhatjuk, hogy Fischer [Emil] a kiállítás első díját, a nagy aranyérmet nyerte el tájképeivel.

A kiállításról egy másik cikkben a nagybányai fényképész, Huszty Mátyás is megírta benyomásait. Ő célszerűnek tartotta volna a beküldhető képek számának maximálását, s keveselte a zsűri rendelkezésére álló időt. [Eredeti helyesírással és központozással itt és a továbbiakban – A. B.] „Rosszul befolyásolt [...] sok szép felvételt a túlságos retusírozás, különösképpen a lehetetlen háttérberajzolások, úgyszintén a festékekkel átdolgozott fényképek, melyek már nem fényképek és még kevésbé festmények” – fejezte ki kritikáját Huszty. Azt is bírálta, hogy az amatőrök munkái közül hiányoztak „...az életből ellesett pillanatképek...”, viszont az általuk beküldött arcképeken túl sok volt a retus. Nagyon tanulságos módon így fejtette ki ezzel kapcsolatos véleményét: „A hivatásos fényképészeknél ez időszertint fájdalom a retusírozás kenyérkérdés, a rossz ízlésre nevelt, félrevezetett közönség előtt ez a titokzatos művészet! Az amatőrök azonban a közönség szeszélyétől függetlenül érvényesíthetik egyéni ízlésüket.”¹¹⁸

1925. július 31-én a *Fotografia* 7. száma (IV. évfolyam) Bukarestben jelent meg »A Romániai Amatőr Fényképészek Egyesületé«-nek lapja alcímmel, amelyet három nyelven: románul, németül és magyarul fogalmaztak meg. Ez alatt egy kiegészítő információ szerepelt ugyancsak három nyelven: „Románia első szaklapja a *Fotografia* összes érdekei számára.” Ez azt jelenti, hogy

¹¹⁵ A brassói fotomintavásár és fényképész kongresszus, *Fotografia*, 1925/5. (máj. 31.), 11. p.

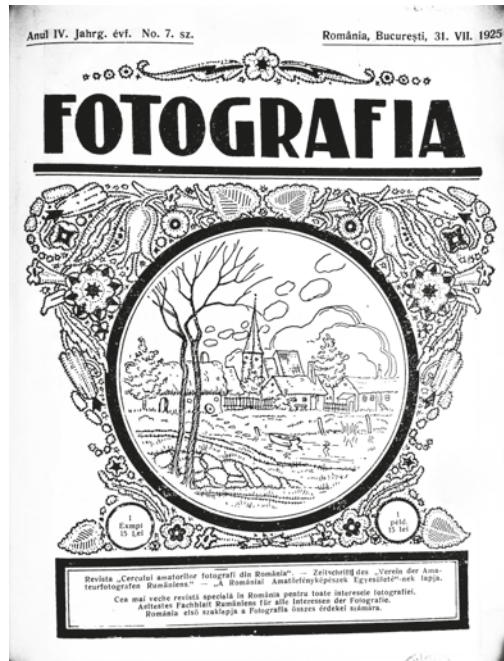
¹¹⁶ Uo., 12. p.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ HUSZTY [eredetiben Huszthy – A. B.] Mátyás: Jegyzetek a fényképész kiállításról, *Fotografia*, 1925/5. (máj. 31.), 14. p.

időközben megalakult – feltehetőleg Bukarestben – a fent nevezett amatőr egyesület, ennek konkrétumairól jelenleg nincsenek részletes ismereteim.

A kiadó helyének megváltozása gondokkal járt. 1925 decemberében a kiadóhivatal egy négyes összevont számban kétségbeesett írással fordult az olvasókhoz. „A magunk részéről igyekezni fogunk a jövőben is mindenkor, anyagi áldozatok árán is a jelenlegi szinte nevetségesen olcsó előfizetési ár mellett eleget tenni a romániai fényképészet egyetemes érdekének önzetlen védelmére vállalt misszióknak. Nem kételkedünk egy cseppet sem a fölött, hogy hátralékos előfizetőink belátva ennek az áldozatos munkának ezer nehézségét, haladéktalanul és készséggel fogják beküldeni előfizetési hátralékaikat. A »Fotografia« az ország legolcsóbb és a fényképész szakmának egyetlen szaklapja. Megdöbbenő volna ha egyik-másik fényképészkollegánk annyira érzéketlen lenne a jól felfogott f é n y k é p é s z é r d e k meglátásához, hogy még az előállítási költségeknél is alacsonyabbra szabott előfizetési díjak meg nem fizetésével dolgoznék passzive lapunk existenciája ellen. Romániában talán minden szakmának megvan a maga szaklapja. A legszégycmentesebb nemtörődömség volna, ha éppen egy fényképész szaklapnak kellene elma-radt előfizetések következtében négyévi becsületben rendületlenül vitt és közérdeknek szentelt küzdelem után anyagi nehézségekkel küzdenie.”¹¹⁹ [Kiemelés az eredeti szövegben – A. B.]

¹¹⁹ Olvasóinkhoz!, *Fotografia*, 1925/9-12., 2. p.

A lap ugyanezen száma közreadta Wessely János mérnök, amatőr fotográfus, a *magyar félachromat* feltalálójának cikkét, közelebbről annak első részét, amely érdekes módon csak német nyelven szólt.¹²⁰ Megjegyzést igényel, hogy a cím alatt Wessely, mint budapesti szerző szerepelt, ő azonban 1925 áprilisától egy nagybecskereki (Nagybecskerek akkor már Szerbiához tartozott) kábelgyár vezetője volt,¹²¹ s többé nem is tért vissza Magyarországra.

Wessely cikkében a takarékoság jegyében sikraszállt a kisebb kamerák használatáért. Úgy vélekedett továbbá, hogy a Bayer és Mimosa cég által előállított negatívok használata esetén egy amatőrnek nem kell egy tucat kazettát magával vinni a motívumkereséshez, elegendő erre a célra 2-3 kazetta is. Ha egy hivatásos fényképész megfelelő fényerejű lemezt használ a műtermében 2-3000 gyertya fényerejű világítással boldogulhat. A magyar mérnök tanácsokat adott az előhíváshoz is: fenosafraninos deszenzibilizátor (vagyis fényérzékenységet csökkentő) előfürdő használatát javasolta annak érdekében, hogy a lemezek aránylag világos fény mellett károsodás nélkül előhívhatók legyenek. Még a hígítási arányt is megadta: 1 gr. fenosafranin 20 liternyi fürdőhöz elegendő – írta Wessely.¹²² A magyar származású szerző cikkének második része, amelyben a pozitíveljáráshoz, a nagyításhoz adott tanácsokat, a lap következő számában, 1926 elején jelent meg.¹²³

¹²⁰ WESSELY: i.m., 1925/9–12., 6. p.

¹²¹ Wessely János távozása, *Fotóművészeti Hírek*, 1925/2. (ápr. !), 19. p.

¹²² WESSELY: i.m., 1925/9–12., 6. p.

¹²³ Uő.: i.m, *Fotóművészeti Hírek*, 1926/1., 5–6. p.

1926. január 31-én az ötödik évfolyamában járó *Fotografia* első száma három nyelven ismét Gyulafehérváron jelent meg, ugyancsak „»A Romániai Amatőr Fényképészek Egyesületé«-nek lapja” alcímmel. A borítón egy monokróm színes gyermekábrázolás látható: „rég” ismerősünk, az aradi Nagy Géza felvétele. A kép alatt szintén háromnyelvű, büszkén szóló információ: „A fényképészet egyetemes érdekeit képviselő legrégebb romániai szaklap” Az a tény, hogy az amatőr-fotográfusok lapja borítóján egy hivatásos fényképész felvételével jelent meg, az amatőr–hivatásos kapcsolatok élő voltára utal. Hasonló helyzet Magyarországon is tapasztalható volt; az amatőrök sajtóorgánumban, a *Fotóművészeti Hírek*ben gyakran adtak közre képeket professzionista fényképészekről.

Ebben a lapszámban a szerkesztőség megemlékezett a *Fotografia* kiadásának, fenntartásának nehézségeiről. Ugyanakkor sikeresnek értékelték a lap működését. „Bel- és külföldi előfizetőink és hirdetőink folyton nagyobbodó tábora bizonyítja, hogy a »Fotografia« immár nélkülözhetetlenné vált minden romániai fényképész és műkedvelő számára.”¹²⁴ Mindezek mellett a szerkesztőség beszámolt egy frissen keletkezett súlyos problémáról is. A gyulafehérvári Hubertus fotóciikk kereskedelmi cég megszűnt, ennek következtében a lap elveszítette első számú mecénását. „Most tehát tisztán előfizetőink áldozatkészségére vagyunk utalva” – hangsúlyozta a közlemény.¹²⁵ Ennek ellenére a lap nem igényelt súlyosabb áldozatokat az olvasóitól, a szerkesztőség csak az előfizetések pontos teljesítését kérte.

¹²⁴ Olvasónkhoz!, *Fotografia*, 1926/1. (jan. 31.), 1. p.

¹²⁵ Uo.

1926-ban a második lapszám szintén egy portréval a borítóján látott napvilágot. Ezúttal egy bécsi fényképész, A[braham] M[aier] Schein felvételét közölte a *Fotografia*. Ennek érdekessége, hogy a modell elmosódott „árnyképe” negatív formában jelent meg a háttérben. Megemlítendő, hogy a mai osztrák fotótörténetírás is megemlékezik Schein munkásságáról. Ő 1871. október 3-án született az oroszországi Mihajlovkában, 1904-től vitt műtermet Bécsben, s a portréfényképezést több-kevesebb modernizációs szándékkal folytatók egyike volt. Pályafutását kiállítási részvételek, szaksajtóbeli és képesújságokban történt megjelenések kísérték. Származása miatt 1939-ben Ausztria elhagyására kényszerült, Buenos Airesben folytatta munkásságát, ott hunyt el 1950-ben.¹²⁶

Egy másik neves osztrák amatőr-fotográfus, az itt korábban már érintett Maximilian Karnitschnigg (1872–1940) Grazból küldte meg új könyvét ismeretési céllal a *Fotografia* szerkesztőségének. Ismert fotótörténeti tény, hogy a szerző a konzervatív felfogású osztrák alkotók egyike volt. A berlini Guido Hackebeil A. G.-nál megjelent *Bildmässige Landschaftsphotographie* Karnitschnigg-könyvet Gyulafehérváron a magyar nyelvű közleményben „A festmény-szerű tájkép” címmel idézték meg. (Megemlítendő, hogy ez a kötet napjainkban is szerepel a nemzetközi antikvár forgalomban.) A *Fotografiánál* egy ebből a könyvből származó részletet adtak közre – nyilvánvalóan elsősorban az amatőr fotográfusok okulására „Hangulatfokozás légperspektívával és felhőkkel a művészi tájképeknél” címmel.¹²⁷

A *Fotografia* 1926 elején közölte egy gyulafehérvári fényképész, Bach Arthur írását, amely aztán vitát keltett. A szerző bevezetőben az általános anyagi viszonyokra, illetőleg a tanulatlan fényképészek számának növekedésére panaszkodott. Történeti közelítésben nézve sajnálatos, hogy némely állítását nem konkretizálta. „Vannak városok, ahol kétszer, sőt háromszor annyi műterem van, mint a régi békevilágban” – mondta Bach,¹²⁸ de egyet sem nevezett meg, pedig ez esetben lett volna közelebbi elemzési esély, mivel a „régii” állapotokat a bevezetőben megidézett statisztikák alapján ismerhetjük. Ugyanakkor a fényképész mondott egy konkrét számot is, e szerint az elmúlt évben – vagyis 1925-ben – csupán Erdélyben 16 kisebb, többnyire új alapítású műterem szűnt meg – bár ezek helyszíneiről az olvasó nem szerzhetett tudomást. „Ebből látható, hogy az aranykorszak letűnt, és csupán az erős alappal, jó névvel bíró műterem tud továbbra is reuzálni” – vonta le a következtetést a szerző.¹²⁹ Az olvasó számára nyilvánvaló, hogy Bach Ar-

¹²⁶ HOLZER, Anton: *Fotografie in Österreich: Geschichte, Entwicklungen, Protagonisten 1890–1955*, Metroverlag, Wien, 2013, 64. p., 216. p.

¹²⁷ KARNITSCHNIGG, Maximilian: Hangulatfokozás légperspektívával és felhőkkel a művészi tájképeknél, *Fotografia*, 1926/2. (febr. 28.), 7–8. p.

¹²⁸ BACH Arthur: Hogyan lehetne a sztagnáló [sic!] fotózlet forgalmát emelni?, *Fotografia*, 1926/2. (febr. 28.), 8. p.

¹²⁹ Uo.

thur a frissen felbukkanó konkurensok miatt panaszkodott, mondván, hogy azok úgy sem bírják majd a folyamatos működést. Ezt követően pár tanácsot adott arra vonatkozólag, hogy érdemes az olcsó munkákat (katona-, cseléd- vagy igazolványkép készítést) is vállalni, mert nagy tételben ez ugyancsak jövedelmező lehet. A gyulafehérvári fényképész fölvetése kivívta egy magát megnevezni nem kívánó „új alapítású erdélyi fényképész” haragját. „Bach úr cikkéből kilátszik a lóláb, mert Bach úr lehet jó kereskedő, de nem egyben jó fényképész, mert úgy látszik, mindenáron sok anyagot szeretne eladni.” A ríposzt írója tett egy nemzeti/nemzetiségi oldalvágást is, mondván: „Mi erdélyi fényképészek nem úgy vagyunk nevelve, mint a regátban, [eredetiben kis kezdőbetűvel – A. B.] hogy csak nagy forgalmat érjünk el olcsó árért, a munka rovására. Utóvégre, ha olyan olcsón dolgoznánk amint a t. fényképész úr írja, könnyen lehetne nagy forgalmat elérni, de meddig? Amíg a piac le van aratva, és akkor mit csinálunk? Nem konkurálni kell itt és olcsó munkát szállítani, hanem becsületes, tisztességes munkát, amit meg is fizetnek, hogy legalább a béke paritású árakat érjük el.”¹³⁰ Ezzel a reagálással a téma lekerült a lap hasábjairól. Úgy tűnik ugyanakkor, hogy a szerkesztőség nem neheztelt a vitát kirobbantó Bach Artúrra, mert az 1926. évi 3–4. szám borítóján egy általa készített aktfotót adtak közre.

Magának a lapnak a fenntartása továbbra is gondokat okozott. Az anyagi problémákra utalt egy 1926. évi februári közlemény, amelyben a kiadóhivatal

¹³⁰ Egy új alapítású erdélyi fényképész: Hogyan lehetne a sztagnáló fotoüzlet forgalmát emelni?, *Fotografia*, 1926/3–4., 14. p.

elmondta, hogy az „utolsóelőtti” számot utánvéttel küldték meg a hátralékos előfizetőknek, amelyben utánvételezték a hátralékos előfizetői díjakat is, mert a korábbi felhívások az előfizetésre eredménytelennek bizonyultak. A címzetek reagálása az volt, hogy néhányan visszaküldték a kiadónak az utalványozott lappéldányt. „Abban a feltevésben, hogy ez tényleg csupán elnézésből történt, még egyszer felkérjük [az érintetteket], hogy mulasztásukat haladéktalanul tegyék jóvá a hátralékos előfizetési díjak beküldésével, amelyek értékét utánvételeztük volt” – szölt a kiadóhivatali felhívás.¹³¹

Érzékelve a fennálló anyagi problémákat egy általunk még Balázsfalváról ismert fényképész, Dlujánszki Oreszt, aki 1923. november végétől a Romániai Fényképészek Országos Szövetség választmányi tagja volt,¹³² de most már gyulafehérvári fényképészként jelentkezett, 1926-ban fontos gesztust tett a lap érdekében. Ezer lejt küldött a szerkesztőségnek egy sajtóalap létesítésére, hangot adva abbéli reményének, hogy ezzel utat mutatott kollégáinak is a tekintetben, hogyan lehet a *Fotografia* folyamatos működését megalapozni. „A sors nem áldott meg túl bőségesen földi javakkal – írta Dlujánszki – de azért kitartó munkával meg tudom szerezni mindennapi kenyeremet, sőt – ha szerény mértékben is mégis marad – mégis marad valami felesleg, melyből, külföldi mintára én is szívesen ajánlok fel kedves Fotografiánk fenntartására évente bizonyos összeget.”¹³³ [A névírást illetően még tisztázás kívánatos, ugyanis korábbi közleményben a Dlujánszki, itt pedig a Dlujansky változat olvasható – A. B.]

A fényképész társadalom összefogás-igényének, a távlatos gondolkodásnak a megtestesítője volt egy írás, amely 1926 közepe táján jelent meg a *Fotografiában*. „A nyomasztóan nehéz anyagi helyzet, amelyben a különböző országok fényképész társadalmi vergődnek, az egymás segítés, az anyagi és erkölcsi szolidaritás felemelő példáját szolgáltatja. Így született meg a temetkezési segély gondolata, amely abból áll, hogy a temetkezési segélyalap tagjai egy kartárs elhalálása esetén egyenként összeadnak egy bizonyos kisebb összeget úgy, hogy a tagok nagy számánál fogva az elhalálozott kartárs hozzátartozói jelentékeny összeghez jutnak és a legtöbb esetben a biztos nyomortól menti meg őket, mert bizony a fényképész ritkán tud gazdagságot, vagyont teremteni, nyugdíj pedig nem jár utána, viszont a segélyezés szüksége esetén fizetendő összeg rendszeren olyan csekély, hogy bármelyik fényképész minden nehézség nélkül járulhat hozzá elhalt fényképésztársa családjának a megmentéséhez. A román fényképészek anyagi viszonyai egyenesen megkövetelik, hogy a már régen nélkülözött temetkezési segélyalap megszerveződjék.”¹³⁴ Ehhez az íráshoz kapcsolódott a lap következő számában az általunk

¹³¹ Olvasóinkhoz!, *Fotografia*, 1926/2. (febr. 28.), 12. p.

¹³² *Fotografia*, 1923/11. (nov. 30.), 4. p.

¹³³ DLUJANSKY, O[reszt]: Hogyan lehet a »Fotografiá«t »legbiztosabban« fejleszteni, *Fotografia*, 1926/3–4. [a megjelenés közelebbi dátuma nem volt megadva – A. B.], 14. p.

¹³⁴ Biztosítsuk családainkat elhalálása esetére, *Fotografia*, 1926/5–6., 4. p.

már ismert aradi fényképész, Nagy Géza hozzászólása, amely bizonyos részletekben továbbfejleszteni, finomítani kívánta a biztosítási javaslatot.¹³⁵ Ennek konkrétumait felidézni itt nincs elegendő tér, de annyit célszerű megjegyezni, hogy a hozzászólás is az eredeti ötlet életrevalóságát bizonyította. Pillanatnyilag nincs ismeretem arról, hogy ez a kezdeményezés valamilyen formában megvalósult-e, maga az a tény azonban, hogy az egész romániai fényképész társadalom javát szolgálni kívánó magyar javaslat a *Fotografia* hasábjain látott napvilágot, jelzi a folyóirat jelentőségét a korabeli szakmai életben.

Mindezek ellenére a lap szerkesztősége, kiadóhivatala továbbra is fenntartási gondokkal küzdött. Ezt látva Gherlaról (a Kolozs megyei Szamosújvárról) E. L. Bordan (Bordán Jenő), akit korábról petroszényi fényképészként ismerünk, hozzászólott Dljánszki „Hogyan lehet a »Fotografiá«-t legbiztosabban fejleszteni” cím alatt megjelent – itt korábban megidézett – cikkéhez. Írásában elsősorban arra reflektált, hogy a nagybányai Huszty Mátyás, akit ő „Matyi bátyám”-ként idézett meg, írt egy cikket a *Véndiákok Lapjába*. Ez a Kolozsváron, a Concordia-könyvnyomda által kiadott, B. Adorján Jenő által szerkesztett „Serdült diákok, diáklányok társadalmi, szépirodalmi és művészeti képes folyóirata” – 1925 és 1928 között megjelent orgánus – szerkesztősége vállalkozott arra, hogy egy-két oldalt adjon a fényképészek érdekeit szolgáló közlemények számára. Huszty arra biztatta kollégáit, hogy „szakközleményeinkkel és művészies képeinkkel gazdagítsuk e nívós lapot” (ő ezt azzal indokolta, hogy a *Fotografiát* már hónapok óta nem kapja), amely felhívást Bordán elhibázottnak tartotta, mert úgy vélte, hogy a fényképészeknek inkább a szakma régebbi lapját, a *Fotografiát* kellene gazdagítani. „Kedves jó Matyi Barátom! A »Véndiákok Lapja«-nak az előfizetési díja évente 400 lej, a rendelkezésre bocsájtott oldalszám 1-2 oldal, ugyanakkor a »Fotografia« 24 oldala áll rendelkezésünkre és amint én tudom, fennállása óta legtöbbünknek ingyen járt. Azt hiszem, morális kötelességünk az diktálja, hogy ha elfogadtuk a »Fotografiá«-t addig amíg megjelenhet a mi előfizetési díjaink nélkül, eo ipso fizessünk elő most, amidőn már semminenü egyéni érdek szolgálatában nem áll. [...] Mindnyájan tudjuk azt, hogy a »Fotografia« körül nehézségek vannak. Sőt, úgy vagyok informálva, hogy ha az érdeklődésünk továbbra is ilyen minimális lenne, úgy a »F o t o g r a f i a« [kiemelés az eredeti szövegben – A. B.] kénytelen lesz működését beszüntetni.”¹³⁶

A szamosújvári fényképész sejtése rövid idő alatt beigazolódott. A következő számban a lap szerkesztősége még közreadott egy optimista előfizetési hirdetést, de ezt követően a *Fotografia* minden külön értesítés nélkül megszűnt létezni. Az akkor még rendben lévőnek látszó hirdetésben a *Fotografia* „A romániai fényképészek bátor szószólója, az ország egyetlen szaklapja”-ként

¹³⁵ NAGY Géza: Biztosítsuk családainkat elhalálozás esetére, *Fotografia*, 1926/7–8., 4–5. p.

¹³⁶ BORDAN, E. L.: »Hogyan lehet a 'Fotografiá'-t a legbiztosabban fejleszteni«, *Fotografia*, 1926/5–6., 6. p.

mutatta be magát. Előfizetési díj egy évre 300.- lej, egy példány 30.- lej. A hirdetési díjakat dollárban adták meg. Egy oldal – 450 cm² – díja a közlemény szerint 12.- dollár, fél oldal – 216 cm² – 6.60; negyed oldal – 9x12 cm² – 3.60 dollár lett volna. „Világszerte ismert szakírók lapunk állandó munkatársai – folytatták a bemutatást a hirdetés megfogalmazói – állandó ismertetése a legújabb módszerek, legbevéltabb, legtökéletesebb fotókémiai eljárásoknak, és fotorecepteknek, a modern fototechnika legújabb vívmányainak és a nemzetközi fotóvilág legkimagaslóbb eseményeinek.” [Kiemelés az eredeti szövegben – A. B.]¹³⁷

Az Erdélyben indult lap megszűnésével a magyar nyelvűség a romániai szakmai folyóirat-kultúrában véget ért.

FOTOGRAFIA ROMÂNĂ

REVISTĂ UNICĂ DIN ROMÂNIA PT. TOATE INTERESELE FOTOGRAFICE
REVISTA „CERCULI AMATORILOR FOTOGRAFI DIN ROMÂNIA”

Primredactor:
ALBERT SEGALL
Secretar de redacție:
W. PETRI

APARE IN FIECARE LUNĂ

Redacția și administrația:
ALBA-IULIA
Str. Inoc. Nicu Clein No. 5.

Anul V

No. 1

Conținutul: LOTTE HERRLICH: Nudul în Fotografie. MAXIMILIAN KANIT-SCHNIGG: Perspectiva și tonalitatea estetică a aerului într-o fotografie. Dr. N. I.: Aplicarea artei fotografice la Bacteriologie. GEORGE MAKSAÏ: Către fotografi-patroni din București! WALDEMAR PETRI: Curs pentru amatori-fotografi. — Foto Clubul din Arad. — Publicațiune de premii. — KURT JACOBSON: Imprimarea »Carbo«. — Noțiuni despre materialele foto-chimice. — Din practică. — Știri din industrie. — Bursa Fotografică. — Mica publicitate. — Premiile noastre pentru începători. — Diverse. — Bibliografie. — Inserate. —

1926-ban Gyulafehérváron adtak ki V. évfolyamú jelzéssel egy új sajtóorgánomot, *Fotografia Română* címmel, amely csak román nyelvű volt. Ez a lap Románia Amatőrfotográfusainak Köre alcímmel működött. Főszerkesztője Albert Segall, a szerkesztőség titkára W. Petri. (A *Fotografia Română* a *Fotografia* melléklapjának szerepét töltötte be, ezért viselte a V. évfolyam minősítést.) A lap a 2–3. számában közölte Albert Renger-Patzsch virágfényképezésről szóló írását, amelyet a szerző öt virágfelvétele kísért.¹³⁸ Elmondható tehát, hogy a *Fotografia* melléklapja, a *Fotografia Română* modernizációs funkciót töltött be a romániai fotókultúrában, hiszen az új tárgyiasság világklasszisának képeiből adott ízelítőt – 1926-ban! Emlékeztetőül: Renger-Patzsch alapműve, a *Die Welt ist schön* csak 1928-ban jelent meg.

¹³⁷ A romániai fényképezetek..., *Fotografia*, 1926/7–8., borító hátsó belső.

¹³⁸ RENGER-PATZSCH, Albert: Introducere în Fotografia Plantelor, *Fotografia Română*, 1926/2–3., 21–23. p.

Albert
RENGER-PATZSCH

*Stapelia
grandiflora*
(Großblütige
Aasblume)

Fotografia Română,
1926/2-3.
28. oldal utáni
első műmelléklet

Albert
RENGER-PATZSCH

*Digitalis
purpurea*
(Roter Fingerhut),

Fotografia Română,
1926/2-3.
28. oldal utáni
második
műmelléklet

1926 januárjában adták ki a román nyelvű *Foto-Curier* első számát Bukarestben. Alcím: Publicațiune de specialitate a fotografilor din România. A szerkesztő-tulajdonos Etienne Lonyai volt. Egy lapszám ára 6.-, az évi előfizetési díj 90.- lej volt. A 16 oldalas első szám mérete: 23,2×15,4 cm. Az előszó szerint a *Foto-Curiert* havonta egyszer kívánták kiadni, ha pedig kedvezők lennének a körülmények, akkor kétszer (erre nem került sor). Úgy tűnik, hogy Lonyai tanult a *Fotograful* 1925-ös kudarcából. „Nem koldulunk pénzt hirdetésekkel, mint a *Fotograful* esetében – mondta az előszó – hanem egyszerű papíron és visszafogott külsővel adjuk ki”.¹³⁹

Anul I.

Exemplarul Lei 6.—

No. 1.

Foto-Curier

PUBLICAȚIUNE DE SPECIALITATE A FOTOGRAFILOR DIN
ROMÂNIA.

Director-propietar ET. LONYAI București, Str. Câmpineanu 4.

Apare lunar. Abonamentul Lei 90 pe an. Ianuarie 1926.

Az induló lap ismertetést nyújtott a hivatásos fényképészek budapesti lapjáról is.¹⁴⁰ Az történt ugyanis, hogy a *Magyar Fotográfia* szerkesztősége megküldte lapja egyik számát a *Foto-Curiernak* azzal a kéréssel, hogy a két lap között jöjjön létre kiadványcsere, s a magyar olvasók kapjanak tájékoztatást

¹³⁹ Un cuvânt înainte, *Foto-Curier*, 1926/1. (jan.), 2. p.

¹⁴⁰ Știri din Budapesta, *Foto-Curier*, 1926/1. (jan.), 12. p.

a romániai fotóéletéről. Erről a *Foto-Curier* „Budapesti hírek” cím alatt adott tájékoztatást. „A magyar kollégák ugyanabban a »betegségben« szenvednek, noha nem olyan mértékben, mint mi. A magyar kollégák is arra panaszkodnak, hogy hiányzik a fényképészekből a szolidaritás, noha az új technikák megismerésére fotós »kalákákat« tartanak héthetente. November 27-én este Veres Pál budapesti fényképész a brómolajnyomásról tartott előadást, Hoffmann Viktor az olaj(át)nyomásról beszélt. Singer Sándor az új technikák bevezetésének nehézségeiről szólt, ugyanis a fényképészek nem szánják időt az új anyagok kipróbálására. Hollós Mór úr, a »Magyar Fotografia« szerkesztője köszöni az előadók és a jelenlévők részvételét ezen a találkozón.

A budapesti kollégák példája követésre méltó – fűzte ehhez az ismertetéshez apróbetűs formában a szerkesztőség – ezért a Román Fényképészek Szövetsége megvizsgálja a [bukaresti – A. B.] fényképészeti találkozók lehetőségét. Ezen konferenciák eredményeit a *Foto-Curier* lapban teszik majd közzé, hogy a vidéki kollégákat is tájékoztassák.”¹⁴¹ Az egyértelműen jóindulatú román közleménybe apró pontatlanság csúszott. A budapesti összejövétel idejét Bukarestben (1925) novemberre datálták – eredetiben: „In seara de 27 Noembrie...” – de valóságosan ez október 27-én történt, mint azt a *Magyar Fotografia* 1925/21. (nov. 5.) számában olvashatjuk. A *Foto-Curier* közleménye alapján kimutatható, hogy a budapesti szerkesztőség ezt küldte meg a bukarestieknek.

Sajátos módon ebből a lapszámból arról is értesülhetünk, hogy a hivatásos magyar fényképészek elitje – hiszen a *Magyar Fotografia* szerkesztőiről szólva ez a minősítés nyilvánvalóan helytálló – érdeklődött az új határainkon kívüli magyar fotóélet iránt. Látható, hogy Budapesten olvasták az Erdélyben megjelent *Fotografiát* – legalább is annak egyik számát alaposan áttanulmányozták. Indokolt a vonatkozó közleményt eredetiben megidézni. Ez nem volt mentes a betűhibától: nyilvánvaló, hogy az „exponált lemezek” helyén alexponált lemezek értendők.

A Gyulafehérvárott három (magyar, német és román) nyelven megjelenő Fotografia az alexponált lemezek előhívására nagyon ajánlja az Amidol hívót. Ez ugyanis teljesen alkalimatlan lévén, még felmelegített állapotban sem olvasztja a zselatinréteget és így módot ad arra, hogy az eléggé meg nem világított lemezt a lehetőséghez képest erőteljesre hívassuk.

Magyar Fotografia, 1925/21. (nov. 5.) 5.

¹⁴¹ Uo.

Ugyancsak e lapban olvasható „Kaziarszky Vilmos dévai kollégának a gázfény-papíros színezésére vonatkozó következő receptje:...” – mondta a *Magyar Fotografia* [Kiemelés az eredeti szövegben – A. B.]. Ezt követően részletesen bemutatta a dévai receptet, egy újabb közleményben pedig a gyulafehérvári lapnak a tükörfényes nagyítások elkészítésére vonatkozó eljárás-javaslatát idézte meg.¹⁴²

A *Fotografia* a „Különfélék” rovatában adott hírt az általunk különböző közleményekből már jól ismert szebeni Fischer Emil 1926. évi kiállításáról. „Fischer sibiui udvari fényképész az ipari fényképészet terén is bemutatta művészi képességeit, a sibiui fiatal német iparosok egyesülete alapításának 60 éves emlékünnepe alkalmából, amidőn az egyesület új otthonában kiállította elsőrangú ipari felvételeit. A képek technikailag tökéletesek és kimondottan művészi értékük van, amilyet ipari felvételeknél ritkán találunk” – írta a lap és a fotográfus „jól megérdemelt sikerei alkalmából” szerencsekívánatait tolmácsolta.¹⁴³ Figyelemmel a korábbi Fischer szereplésekre is, nyilvánvaló, hogy kívánatos lenne egy nagyobb lélegzetű tanulmány elkészítése Fischer Emil életéről és munkásságáról. – Nem kétséges, hogy ezt erdélyi kutató/k oldhatná/k meg a leghatékonyabban.

Szintén a „Különfélék” rovatban nyert ismertetést az itt már több alkalommal érintett *Színház és Társaság* című kolozsvári lap – ezúttal áprilisi számának megjelenése alkalmából. Ismerve a lap papírminőségét, nyomdai kivitelét, erős túlzásnak mondható a „megszokott ragyogó kiállítás” minősítés, ez azonban az adott körülmények, feltételek folytán megbocsátható. Fontosabb, hogy a *Fotografia* mint szakmai orgánus a színházi lap fényképeit – amelyeket köztudottan elsősorban magyar fotográfusok készítettek – ugyancsak népszerűsítette. „A »Színház és Társaság« nem csak a legszebb és legjobb, hanem a legolcsóbb képes lap is, ára csak 30 Lei. Kapható az egész országban mindenütt.” – fejezte be híradását a *Fotografia*.¹⁴⁴

A lap 1926-ban folytatta a külföldre történő kitekintésének gyakorlatát; a 6–7. összevont számának borítóján egy németországi aktfotót adott közre. A kép alkotója, Lotte Herrlich (1883–1956) a naturista mozgalom képviselőjeként is hírneves volt. Aktfotóit a korai húszas években a műfaj egyik legjobb akkori szakírója, Willi Warstat népszerűsítette.¹⁴⁵ Herrlich képének bemutatásával a *Fotografia* tehát a progresszív világlátás szolgálatához is hozzájárult.

A romániai szaksajtóból kirajzolódó eseménytörténet azt érzékelteti, hogy az ottani fotóéletben 1924–1926-ban két lényeges változás ment végbe. Az egyik az „elrománosítás” megerősödése, tartós érvényesülése. A (most már

¹⁴² Szemelvények, *Magyar Fotografia*, 1925/21. (nov. 5.), 5. p.

¹⁴³ *Különfélék: Fischer sibiui udvari fényképész...*, *Fotografia*, 1926/3–4., 12. p. [A lap megjelenésének hónapja és napja ezúttal nem volt megadva – A. B.]

¹⁴⁴ *Különfélék: »Színház és Társaság«...*, *Fotografia*, 1926/3–4., 12. p.

¹⁴⁵ HERRLICH, Lotte – WARSTAT, Willi: *Die Aktfotografie*, Halle, Knapp, 1928.

egyesített) Romániai Fényképészek Szövetsége bukaresti székhelyűvé vált, elnöke hosszú távon Etienne Lonyai lett.

A szaklapok kiadási helyévé 1926-tól Bukarest vált – ennek első példája az Etienne Lonyai vezetésével elindított *Foto-Curier* volt –, a fotográfiai sajtóorgániumok a továbbiakban kizárólag román nyelven jelentek meg.

A másik lényegi változás az amatőrök megerősödése volt. Bár az 1925. évi brassói országos kiállításon szereplők között ők még csak elenyésző arányban voltak jelen, de saját országos szervezetük létrejött, és a szaksajtóban történt önálló helyfoglalásuk a jelentőségük növekedését mutatja. A magyarországi viszonyokhoz – és a nyugat-európaiakhoz képest méginkább – késve, de Romániában is létrejött a szervezeti élet és a szaksajtó differenciálódása. Ebben fontos szerepet játszottak a háború előtt létrejött erdélyi amatőr egyesületek, klubok, élükön a nagy múltú Aradi Fotóklubbal.

„1932-ben a fényképfeldolgozásban dolgozók saját szervezetbe tömörültek – írja Adrian-Silvan Ionescu – a Fényképfeldolgozók Szövetségébe (Asociația Lucrătorilor Fotografici) amely 1940-ig létezett. Elnöke 1936-ban a remek fotográfus, Tadeus Cios volt.”¹⁴⁶

¹⁴⁶ IONESCU: *Fotografie comercială...*, 62. p.

FOTOGRAFIA

REVISTA FOTO-AMATORILOR
ANUL I 1933 Nr. 1-2

REDACTOR: SEVER CERNESCU BUCUREȘTI, IV
CORRESPONDENȚA: S. CERNESCU pentru -F- Calea Moșilor, 99, București IV
REDACȚIA CAL. MOȘILOR, 290 BUCUREȘTI, IV

Cuvânt foto-amatorilor,

Ca o consecință firească a numărului crescând de amatori din România, s'a ivit necesitatea editării unei reviste de specialitate, organ reprezentativ al activității lor.

Mărturisim că dificultățile întâmpinate n'au fost mici. Străduințele hotărâte ale unui grup restrâns de amatori le-au învins, în speranța că munca lor va fi răsplătită, mărindu-se numărul cititorilor, cari la rândul lor vor deveni viitorii colaboratori ai actualei reviste. Din cercetarea ei vor beneficia atât amatorii mai avansați, cât și începătorii.

Ținem să mulțumim anticipat prietenilor, cari ne vor da concursul prin critica lor severă dar judicioasă, servindu-ne drept criteriu pentru editarea numerilor viitoare.

REDACȚIA

CONȚINUTUL : Cuvânt foto-amatorilor ; Măști fotografice ; Mania albă ; În zilele fără multă lumină ; Erori ; Rubrica Foto-Cine-Industrială cu descrierea nouăților și numeroase fotografii.

1933-ban közelebbi dátum megadása nélkül Bukarestben *Fotografia* címmel, Sever Cernescu szerkesztésében összevont 1-2. számmal új folyóirat indult az amatőrök számára. Alcím: Revista Foto-amatorilor. A lapnak összesen négy száma jelent meg. A 22×16 cm méretű lap műnyomó papíron látott napvilágot, az első szám 28 oldalt tett ki – az oldalszámozás folyamatos volt, így a 4. szám a 100. oldalig jutott el. Egy-egy példány ára 10.-, az éves előfizetés 120.- lej volt, amely árat a 4. számban 60.- lejre szállítottak le, de a lap nem bizonyult életképesnek. Ebben a *Fotografia* című lapban magyar fotográfus sem cikk, sem fénykép szerzőjeként nem fordult elő. Tanulságos megnézni a 4. (utolsó) szám borítóját, s egy ebben a számban megjelent képet.

Az 1934 decemberében Etienne Lonyai vezetésével Bukarestben elindított, csak román nyelven szóló *Revista Fotografică Română* több mint egy fél évtizeden át meghatározó jelentőségű szakmai orgánummá nőtte ki magát.

Fényképészek! – szólította meg olvasóit Lonyai – Nemsokára két éve annak, hogy újjáélesztettük szövetségünket.

Két év, amelynek eredményes és kemény munkájával megpróbáltuk helyreállítani a fényképészek szakmai becsületét.

Senki – se a legismertebb fényképész, se a legtávolibb tartomány legszerényebb kisvárosi fényképésze ne felejtse, hogy a fővárosban egy kis csapat azért küzd, hogy jobba tegye az egész országban élő fényképészek életét.

A harc, amit vívunk igen nehéz, de a könnyű győzelmek nem nevezhetők győzelemnek!

Elkötelezettségünk által és segítségetekkel már nem járunk messze a sikertől!

Egy küzdelmes évvel a hátunk mögött minden kollégának – legyen az jó, vagy rossz – egészségben és sikerekben gazdag, boldog új évet kívánunk.

Kívánjuk, hogy megszülessen szívünkben a bajtársiasság, a becsület és az igazság, amelyet jelenleg hiányolunk, és amelyre oly nagy szüksége van szövetségünknek jelen pillanatban.¹⁴⁷

Ez a lap esetenként hírt adott magyar fotográfusok kiállítási és szakmai közéleti szerepléseiről is. Ez akkor is pozitív mozzanatként értékelhető, ha a román névírásba néha hibák csúsztak be – például az általunk már jól ismert kolozsvári Bátyi Lajos neve így jelent meg a „Revista”-ban: „Ludwig Batzi,

¹⁴⁷ LONYAI, [Etienne]: Fotografi!, *Revista Fotografică Română*, 1934/1. (dec.), [1.] p.

Cluj”.¹⁴⁸ A marosvásárhelyi Horváth Viktor halála alkalmából maga Lonyai írt mintegy másfél oldal terjedelemben nekrológot.¹⁴⁹

1934. december 16-án megalakult a Romániai Amatőr Fényképészek Szövetsége (Asociația Fotografiu Amatori Romani) – rövidítve F. A. R. Szövetség.

1935 májusában maga az elnök Etienne Lonyai adott beszámolót a Revista Fotografică Română hasábjain a hivatásos fényképészeknek a bukaresti Mozart művészház termeiben rendezett kiállításáról „... amely az ország minden részéről érkezett kollégák munkáit mutatja be.” Lonyai elismeréssel írt a kolozsvári Foto-Film cég kollekciójáról, amely „... trükkös fényképészeti eljárásokban és találékonyágban jeleskedik. Egy férfikórus fényképe, ami igen jól sikerült magával ragadja a nézőt, aki csodálja az arckifejezéseket és a szájakat, amelyek hangokat adnak ki és szemeikkel feszülten a kottára összpontosítanak. Ami a »Szöké«-t illeti, aki igen merész dekoltázzsal rendelkezik, ő meztelenebb Sellman, Samson és Corlănescu [az érintettek bukaresti kiállítók voltak – A. B.] aktjainál is. [...] A nagyszebeni Fischer-testvérek jellegzetes munkáikkal dominálnak. Fényes nap melegíti téli tájképeiket. Az ő kiállító paneljeik előtt gyakran állnak meg turistacsoportok, akik azonosulnak a kiállított tájakkal, a hegymászó-felszerelés által kitaposott hegyi utakkal. Bordán Kolozsvárról tárgyakat ábrázol »Az élettelen tárgyak világából« címmel. Harmonikusan megvilágított és elhelyezett porcelán tárgyak, amelyek azt a benyomást keltik a szemlélőben, mintha élnének. Ami pedig az »Aszpirinek«-et illeti, elég, ha megnézzük őket és elmúlik a megfázásunk. [...] Bátyi Kolozsvárról: jó fényképek, azonban sokat vesztenek értékükből amiatt, hogy a képek túl kicsik, a keretük pedig túl széles az ilyen típusú fényképekhez.”¹⁵⁰ Az utókor érdeklődőinek pedig azt kell megállapítani: kár, hogy a kiállításon szerepelt, illetőleg a beszámolóban/kritikában érintett képek közül egy sem látható a lapban, így a megállapítások és a fotográfiák nem vethetők össze. A leírás alapján valószínű például, hogy Bordán új tárgyas stílusú képeket produkált, amelyeket jó lenne legalább nyomdai reprodukciókban alaposabban megismerni. Az egyik kiállítóterem-ről közreadott „nagyotál” nem pótolja az egyes képek bemutatásának a hiányát.

Maksay György (*1864. április 20. Székelyudvarhely), aki galaci fényképészként vált hírnevessé,¹⁵¹ 1936-ban az amatőr szövetségnek ajándékozta a kolozsvári Veress Ferenc által létrehozott és szerkesztett Fényképészeti Lapok 1884–1887 közötti évfolyamait.¹⁵² Ez fontos mozzanatnak tekinthető a

¹⁴⁸ Lista participanților la Expoziție, *Revista Fotografică Română*, 1935/5. (ápr.), 104. p.

¹⁴⁹ LONYAI, [Etienne]: Victor Horváth, *Revista Fotografică Română*, 1936/14. (jan.), 270–271. p.

¹⁵⁰ Uő.: De la expoziția fotografiilor profesioniști, *Revista Fotografică Română*, 1935/6. (máj. [!]), 134–136. p.

¹⁵¹ GURZÓ K.: A székely fotográfus francia kapcsolata...

¹⁵² Informațiuni: Colegul nostru d. George Maksay..., *Revista Fotografică Română*, 1936/16. (márc.), 310. p.

magyar-román fotográfiai kapcsolatok két világháború közötti történetében, hiszen általa a magyarul is értő amatőrök a 19. századvégi (magyar) fotó-kultúra ismerőivé válhattak egész Romániában.

„Az először a Román Amatőr Fényképészek Szövetségének Értesítője (*Buletinul Asociației Amatori Romani*) címmel megjelenő lap később *Fotografia*. A F. A. R. Szövetség Folyóiratára (*Fotografia. Revista Asociației F. A. R.*) változtatta nevét. 1941-ben szűnt meg pénzügyi problémák miatt. 1939-ben a F. A. R.-nak az ország egész területén 579 tagja volt. Ugyanebben az évben a fényképezés felfedezésének százéves évfordulója alkalmából a két fő szervezet, a Román Fényképészek Szövetsége és a Romániai Amatőr Fényképészek Szövetsége egyesítette erőit az esemény megünneplése céljából.”¹⁵³

Mint arról fentebb már szó esett, ha európai összehasonlításban némi kétséssel is, de Romániában is végbement a hivatásos és az amatőr fotográfusok munkásságának differenciálódása. Ez a szakirodalomban is tükröződött: a *Revista Fotografică Română* 1939-ben dr. Sp. Constantinescu, a Romániai Amatőr Fényképészek Szövetségének (F. A. R.) elnöke írásaként terjedelmes eszmefuttatást adott közre a hivatásos fényképészek és az amatőrök viszonyának kérdésköréről. „Senki előtt nem titok, hogy sokan voltak – és vannak ma is – akik úgy gondolják, hogy az amatőr fényképezés térryerése veszélyt jelent a szakemberekre” [Constantinescu szóhasználatában a „szakember” a hivatásos fényképezést jelentette – A. B.] – kezdte cikkét a szerző. Erről szólva a nemzetközi gyakorlatra hivatkozva annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a hivatásos és amatőr fotográfusok együttes jelenléte a fényképezés világában természetes és hasznos. „Ami azt a kérdést illeti, miszerint az amatőrök fellépése a szakemberek munkalehetőségeit nyirbálja meg, ez nemcsak hogy nem igaz, hanem elmondható, hogy az amatőrök megjelenése új piacot hozott létre a szakemberek számára. A tény, hogy a fényképezési stúdiókban készült munkák száma átmenetileg némileg csökkent főként annak köszönhető, hogy néhány fényképtípus elkészítése automatizálódott.”¹⁵⁴ A szerző rámutatott a hivatásos fényképészek viselkedésének problémájára is. „Egyértelmű, hogy bizonyos szempontból figyelembe kell venni a profi fényképészek szemére vethető dolgokat is. Elsősorban az érdeklődés teljes hiányát az amatőrök munkái iránt, amely oda vezetett, hogy amatőrök vezetik be az újoncokat a szakma művelésébe. Az a kevés profi, aki mégis kapcsolatban állt az amatőrökkel, nem mutatott annyi érdeklődést munkájuk iránt, amennyit megérdemelt volna.”¹⁵⁵ Befejezésül azért a szerző optimizmusának is hangot adott: „Abban reménykedünk, hogy ez alkalommal közvetlenül a szakemberekhez [értsd: hivatásos fényképészekhez – A. B.] fordulva megkapjuk a megértést és segít-

¹⁵³ IONESCU: *The History...*, 504. p.;

¹⁵⁴ CONSTANTINESCU, Sp.: *Profesioniști și amatori, Revista Fotografică Română, 1939/50–51.* (febr.-márc.), 760. p.

¹⁵⁵ Uo., 761. p.

séget, amelyet az utóbbi időben az egyesületek vezetőiben megtapasztaltunk, akikkel a jövőben együttműködve reméljük, hogy szép eredményeket tudunk majd felmutatni.”¹⁵⁶

1939 nyarán a svájci *Camera* közreadta a kolozsvári Forgách Miklós egyik képét, amely a folyóirat 1938. évi egyik pályázatán díjazott volt – ez jelzi az erdélyi fotográfusok nemzetközi aktivitását a harmincas évek végén is.

FORGÁCH Miklós, Kolozsvár

Vasárnapon

Brómezüst, Rolleiflex, F/5,6 1/50 sec

Kitüntető elismerés a *Camera* 1938. évi nemzetközi pályázatán

Camera, 1939/2. (aug.) 53.

Már a második világháború éveiben történt esemény, de mivel az alapjául szolgáló előzmények háború előttiék, a hír témánkba vágó: 1942-ben egy erdélyi napilap két magyar fényképész sikeres mestervizsgájáról számolt be. A szamosújvári Bodor Jolán és a dési Ispán István volt az új vizsgázók között.¹⁵⁷

*

Néhány következtetés. A címben foglalt magyar–román fotográfiai kapcsolatok alakulását a két világháború közötti korszakban nem lehet röviden összegezni; ez jellemzően egy változó folyamatot képezett, amelynek tartalmáról, változásairól *a jelen feldolgozás egésze* ad remélhetőleg egyértelmű képet. A fotográfiai formanyelvi vonatkozások megítélését illetően elmondható, hogy a rendelkezésre álló képanyag meglehetősen kevés. Ennek oka főként abban jelölhető meg, hogy a korabeli szakmai lapok – nyilvánvalóan pénzügyi okok miatt – nem sok fényképet tartalmaztak. Pótlás e tekintetben közgyűjtemények – esetleg magán hagyatékok fényképanyagainak – alapos megismerése nyomán történhet a későbbiekben. A mostani kutatás során láthatóvá

¹⁵⁶ CONSTANTINESCU: *i. m.*, 761–762. p.

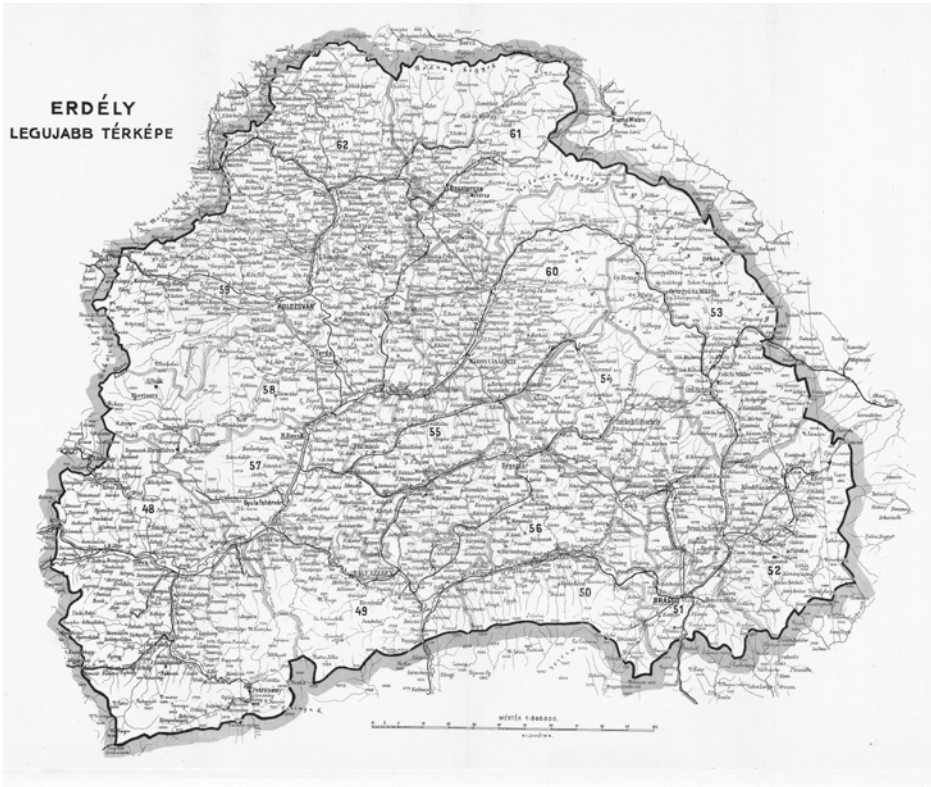
¹⁵⁷ Magyar kereskedő és iparos. Hetvenöt új mester vizsgázott Kolozsvárott és Szamosújvárott, *Magyar Újság*, Kolozsvár, 1942/156. (júl. 13.), 3. p.

vált képek alapján az átfogó tartalmi minősítés sajnos inkább negatív, mint pozitív tartalmú lehet. Azok a képek, amelyek Romániában, közelebbről Erdélyben a két világháború között keletkeztek, alapvetően kívül maradnak a világ, szűkebben Európa korabeli progresszív, jelentékeny fényképtermesén. Történt mindez úgy, hogy mint fentebb tapasztalható volt, a kolozsvári, illetőleg gyulafehérvári *Fotografia* igyekezett ablakot nyitni a külvilág fotográfiai formanyelvi megújulására is – ennek következményei Romániában azonban nem láthatók. Ugyanígy észrevétlen, hatástalan maradt az a fotótörténeti jelentőségű tény, hogy mint fentebb láthattuk, a Szántó György által Aradon szerkesztett – csak rövid fennállást megélt – avantgárd szellemiségű *Periszkop* 1925 áprilisában Moholy-Nagy László fotóplasztikáiból is ízelítőt adott – gyakorlatilag szinkronban a Münchenben Oskar Schlemmerrel és Molnár Farkassal közösen közreadott *Die Bühne im Bauhaus* kötetben foglalt képeivel/színházi fotóplasztikáival.

Ha megnézzük azokat a képeket, amelyeket az itt többször idézett Adrian-Silvan Ionescu a Václav Macek-szerkesztette – korábban már szintén hivatkozott – európai fotótörténeti szintézisben a román fényképezés reprezentációjaként bemutatott, ennek az állításnak az igazsága világosan érzékelhető. Az inkább a humorosság, mint a fotótörténet kategóriájába tartozik, hogy Brassai Ionescunál a román fotográfia jeleseként jelenik meg. Történettudományi közelítésben – mai ismereteim szerint – nincs hiteles válasz arra a kérdésre, hogy annak idején ifjú Halász Gyula (hangsúlyozni kell az „ifjú” jelzőt, Halász Gyulának ugyanis az atyját hívták) Párizsba távozása előtt tett-e hűségesküt a román állam javára, illetőleg, hogy tudott-e egyáltalán románul.

Azok a romániai képek pedig, amelyek a svájci *Camera* című lapban – szinte csak Erdélyből – ebből az időszakból publikussá váltak, alapvetően a folyóirat szellemiségének megfelelő *széplelkű* polgári fényképezési eszmény jegyében születtek. Ennek következtében ezek a fotográfiák, még ha a svájci szakmai orgánus pályázatán esetenként sikeresek is voltak, a fotótörténet egyetemes folyamába nem kerültek be. (Ha alapos vizsgálat tárgyává tesszük a *Camera* szerkesztőjének a lapban a közreadott néhány képét, a magyarázatot is meglelhetjük.)

HOMOLKA József, *Erdély legújabb térképe*,
1: 900 000, Bp., Eggenberger-féle könyvkereskedés,
2. kiad., [190?], 45x34,5 cm

HM HIM Hadtörténeti Térképtár, B IXa 745
24023, 13767

Románia háborús térképe 1: 1000 000

Bp., Földr., Int., 2. bőv. kiad., [1918]

62x66 cm

HM HIM Hadtörténeti Térképtár

B IIIa 167/1 13837, 14738, 21443

THEODORESCU, Constantin, *România pe județe cu noua organizare administrativă*, 1:1000 000
 Brasov, Unirea [192?], 80x59,5 cm
 HM HIM Hadtörténeti Térképtár B IIIa 210/3 7080